

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԵՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԱՆՉԱՆՑ

Մեր հանրապետության սահմաններում և նրա սահմաններից դուրս կազմակերպված գիտական արշավների ժամանակ, Մատենադարանի աշխատակիցները նկարագրել են մասնավոր անձանց պատկանող մի շարք ձեռագրեր: Այդ նկարագրությունները, ինչպես և հետազոտում նկարագրվելիքները, «Բանբերի» սույն համարից սկսած, մաս առ մաս կհրատարակվեն «Ցուցակ հայերեն ձեռագրաց մասնավոր անձանց» ընդհանուր խորագրի տակ:

Նկարագրությունների ներկա խումբը (24 ձեռագիր), որ կատարել են Օ. Եզանյանը (№№ 1—11), Ա. Մնացականյանը (№ 12), Բ. Զուգասզյանը (№№ 13—14), Լ. Խաչիկյանը (№ 15), Փ. Անթարյանը (№ 16), Ա. Մատթևոսյանը (№№ 17—22) և Ա. Զեյթունյանը (№№ 23—24), մի ընդհանուր սկզբունքով վերամշակել ու խմբագրել է Օ. Եզանյանը:

1

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

ԺԸ—ԺԹ—XVIII—XIX

Թերթ՝ 16: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 14,5×11: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ նոտրգիր, սև թանաքով, խորագրերն ու սկզբնատողերը՝ կարմիր: Տող՝ 11—15: Կազմ՝ չիք:

Վիճակ՝ սկզբից, միջից և վերջից՝ պակասավոր, թերթահան և քայքայված:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. 1 ա—1 բ. Տող սուրբ Աստուածածնին ողբակերպ (ժայռակապ՝ Ի ՂԱՉԱՐԷ)—Ի քէն հայցեմ, ո՛վ տիրածին, |Ամէնօրհնեալ Աստուածածին...

բ. 2 ա—3 ա. Տող սուրբ էջմիածնի. Ղազարու (ժայռակապ՝ Ի ՂԱԱՐՈ)—Ի տունս Հայոց կառուցելոյդ զարմանամ, |Ահեղահրաշ մեծի փառացդ յոյժ սոսկամ...

գ. 3 ա—3 ա. [Շարական. Կանոն Շողակարին]—էջ Միածին ի Հօրէ և յոյս փառաց ընդ նմա...

դ. 3 բ—4 ա. [Տող սուրբ Աստուածածնին (ժայռակապ՝ Ի ՂԱՔԱՐԷ)]—Իսկուհի մայր կոյս Տալիթայ Մարիամ, |Բերկրեալ սրտիւ առ քեզ դամ...

ե. 4բ—4բ. Տաղ Վարագայ, ասացեալ է Մանասէլ (ժայռակապ՝ ՄԱՆ)—
Մեծաձայն եղանակաւ գովարանեմք լեառն Վարագայ, /Որ կանգնէր Վասրու-
րական հանդէհ քարին... (Միայն 3 տուն. թերթ ընկած լինելու հետեանքով
մնացած տները թափված):

զ. 5ա—5ա. [Տաղ, սկզբից թերի]—...Եւ զանց ուխտաւորց կաթն բղխէ/
նոցին ի ստեանց կոյս, կոյս Մարինոս...

է. 5բ—6բ. Տաղ Վարդանան[ց], Ղազարէ ասացեալ (ժայռակապ՝ Ի ՂԱ-
ՉԱՐՈՒԵ—Իսկասլէս եկայք լացցուք աղէհարշ սրտիւ ողբերգական, /Վայ և
եղով կարդասցուք ի վերայ աղգիս Հայկական... (թերթ ընկած լինելու հետե-
վանքով մնում է թերի):

բ. 7ա—7բ. [Տաղ, սկզբից թերի, պահպանվել է միայն վերջին երեք տնե-
րը՝ ԽՄՈ ժայռակապով—...] Խնդրեմք առատ բարերարէն, /Երկոցտասան սին
լուսնդէն, /Գալիլիայ գլխույն վերէն հոտն...

բ. 7բ—8բ. Երգ Աւետեաց աուր Յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ—Յըն-
ծայ այսօր եկեղեցի, աւետիս, /Աւուր Զատիկիս, սուրբ պասեքիս, աւետիս...

ժ. 9ա—9ա. [Գրիգորի նարեկացոյ Տաղ Վարդավառին (սկզբից թե-
րի)—...] Հով հարեալ գոհար շուշանին, /Այն հարաւա[յ]ին լեռնէն քաղցր
օղով ցօղեր զշուշանին...

ժա. 9բ—10բ. [Տաղ զղջման (ժայռակապ՝ Ի ՂԱՉԱՐԷ)]—Ի սէր կենցա-
ղոյս խաբեցա, /Ունայնութեանց հետեցա...

ժբ. 10բ—10բ. Շարական ԳԿ—Ընդ անառակին որդւոյ կեշեմ (գոշեմ) առ
Հայրըդ գթած...

ժգ. 10բ—11բ. Տաղ Ղազարու ասացեալ է (ժայռակապ՝ Ի ՂԱՉԱՐԷ)—
Իսկակից Հօր ծնունդ անեղ, /Ամենագօր արբայդ ահեղ...

ժդ. 11բ—11բ. Շարական ԳԶ—Ողորմեա ինձ, Քրիստոս, ողորմութեամբ
քո...

ժե. 12ա—13բ. Տաղ Վարագա, որ խ... (ժայռակապ՝ ՂԱՉԱՐԷ)—Ղամբա-
րաշար անհամեմատ լուսով լցեալ լեառն Վարագայ /Եւ սին լուսոյ երկոյ-
տասան անդ կառուցեալ լեառն Վարագայ...

ժզ. 13բ—13բ. Շարական ԳԸ—Որ բղլոյս անճառելի...

ժէ. 13բ—15բ. [Տաղ անխորագիր]—Պարգևատուն ամենեցոյն Աստուած
Որդին /Եւ փառակից Հօր և Որդոյ շնորհաց Հոգին...

ժը. 16ա—16բ. [Տաղ գինւոյ]—Աստուածաստեղծ ծառ անուն որթ, /Յոյժ
գինաբեր, առատ և յորթ, /Մեղ սեպհական, այլոցն խորթ/, Մեղաց քաւիշ,
մարդկանց միջնորդ. /Գինի, գինի, մեղ գինի անուն ստուգարանի...

2

Հ Մ Ա Յ Ի Լ

ժե—XV

Ստացող՝ Գրիգոր:

Թերթ՝ 1 (ժապավենածէ): Նյութ՝ թուղթ: Մեծութուն՝ 160×5,5: Գրութուն՝
միասյուն: Գիր՝ բոլորգիր, գեղեցիկ և համաշափ: Վիճակ՝ սկզբից և վերջից՝
թերի, թանաքը զուսթափված:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. (Սկզբից բերի)—...հատանես, թէ զուժն տանես, թէ ընդ այր և ընդ կինն ատելութեան, արկանես...

բ. Աղօթք վասն պահպանութեանն, Առաքել վարդապետէ ասացեալ է (ծայրակապ՝ ՏէՐ ԱՌԱՔԵԱԼ)—Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, լճօր ճառագայթ և լոյս փառաց...

գ. Այլ և նորին Աղօթք առ Երկնային զօրսն—Սուրբք և սիրեցեալք յամենասուրբ Երրորդութենէն հոգիք հարկաւորք...

դ. (Աղյուսակ՝ $18 \times 5 = 90$ վանդակներով. Ա վանդակի մեջ՝ «Նալվատարա», Դ վանդակի մեջ՝ «Սէ շահի»):

ե. Բ. Յուլին և իւր աստղն Զորհանն է, յօրն յուրբաթ...

զ. Աղօթք գկնի ազատութեան—Աղաչեմ զքեզ, Տէր Աստուած ամենակարող... (անավարտ):

է. Աղօթք զորաւոր և ախոյեան ընդդէմ շար դիւաց... և պահապան ծառայիս Աստուծոյ Գրիգորին—Կարգամք առ քեզ, Տէր, հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի... (վերջից պակասավոր):

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Աղոթքների վերջում՝ «Գրիգոր»:

3

Հ Մ Ա Յ Ի Լ

Թաղ (Շառախ)

ՌՃՄՁ—1707

Գրիչ՝ Ստեփանոս սարկաւազ: Ստացող՝ Արօ:

Թերք՝ 1 (ժապավենաձև): Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ $651 \times 10,5$: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ բուրգիր, խոշոր:

Մանրանկարչություն՝ Կիպրիանոս և Ուստիանե, Մարիամ Աստվածածին, Գրիգոր Նարեկացի, Հրեշտակապետներ, Պողոս և Պետրոս, Հիսուս, Գեորգ Զորավար: Ծակատազարդ և զարդադրեր՝ կարմիր, կապույտ և դեղին գույներով:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. (Սկզբից պակասավոր)—...հաւատացին յանուն նորա: Ոյք ոչ յարենէ և ոչ ի կամաց մարմնոյ...

բ. Աւետարան ըստ Մատ[թ]էոսի—Եւ մտեալ ի Կափառնայումն...

- զ. Աւետարան ըստ Մարկոսի—Մինչև նա դայն խօսէր...
- դ. Աւետարան ըստ Դուկասու վասն բժշկութեան—Եւ եղև ի միւսում շաբաթուն...
- ե. Աղօթք սրբոյն Կիպրիանոսի և Յուստիանէ կուսին— Ես Կիպրիանոս...
- զ. Մաղբանք առ ամենասուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածինն— Ո՛վ ամենասրբունհի Աստուածածին...
- է. Աղօթք սրբոյն Գրիգորի նարեկայ վարդապետին, զոր ասացեալ է վասն կախարդաց...—Որդի Աստուծոյ կենդանոյ...
- ը. նորին սրբոյն Գրիգորի Մաղբանք զօրաւորք [զ]արհուրանաց գիշերոյ— Ընկալ քաղցրութեամբ, Տէր Աստուած հօրք, զգառնացողիս զաղաշանս...
- ր. Այս են անուանք սուրբ հրեշտակապետացն...—Յիշեա զսուրբ Աստուածածինն, զի նա է դեղ զլիսացաւի...
- ժ. Գիր քաղի... —Սուրբն Պետրոս և սուրբն Պօղոս և սուրբն Շիղաթ...
- ժա. Տէր Առաքել վարդապետի ասացեալ զաղօթս... —Տէր և փրկիչ Յիսուս Աստուած, լճօր ճառագայթ և լոյս փառաց...
- ժբ. Գիր վասն կարմիր քամու... —Եւ Յիսուս արհնեաց ըզԱրգար...
- ժգ. Գիր վասն խոցի... —Երդմնեցուցանեմ զքեզ ի շորս զլուխ Աւետարանն...
- ժդ. Գիր շոր խոցի... —Տէր Աստուած մեր երթար յերուսաղէմ...
- ժե. Գիր ղօլքնչի... —Յամբար, յամբար, փարւարդիզար...
- ժզ. Գիր գլխացաւի... —Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս էառ զՅովանէս...
- ժէ. Գիր շար աշիչ... —Գայր գետն Յորդանան...
- ժը. Աղօթք առ ամենայն սուրբ[ս]ն... —Բարեխօսութեամբ սուրբունոյ Աստուածածնին...
- ժր. Աղաշանք առ սուրբ Խաչն... —Բարեխօսութեամբ անբարբառ բարեխօսին...
- ի. Գիր քաղցրութեան աւագաց և պարոնաց— Մամիլ խաթայ, շամիթայ, աշումիթայ...
- իա. Գիր ջերման այս է... —Ասէ Միանոս. Թող վասն Աստուծոյ...
- իբ. Գիր յորժամ կինն շատ յերկարի ի ծննունդն... —Ունահատ և հուրազդայ և մարուդարայ...
- իգ. Գիր քաղցրութեան և երեսբախտութեան—Որպէս Հայր Աստուած յառարումն Որդոյ քաղցրացաւ...
- իդ. Գիր վասն կահարդաց և աղանդաւորաց—Յանուն սրբոյն Սարգսի Զօրայվարին և որդոյ նորայ Մարտիրոսին...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ա. (Վերջում, գրչի ձեռնով). Կպրանոսս յիշատակ է Արօին, ծնողացն՝ Յուսէփին, Կալիվարդին, կնոջն՝ Եղիսին, որդոցն՝ Յակոբին, Մարուսանին, Մարհասին. ամէն: Գրեցաւ սուրբ Կպրիանոսս ձեռամբ Ստեփանոս սարկաւազի, յերկիրս Շատախ, ի քաղաքն Թաղ, թվին ՌՃԾԶ (1707): Որ կարդայք, ասացէք զԱստուած սղորմին. ամէն:

բ. (Սկզբում, այլ ձեռնով). Փրկեսցէ... զժառանգն Աստուծոյ ըզԱրօն, կոչակցուն՝ Եղիսին, որդոց՝ Մարուսանին, Մարհասին. ամէն:

ՀՄԱՅԻԼ

ԺԸ—XVIII

Սաացող (հետագայի)՝ Հայրապետի որդի Յարութին:

Թերթ՝ 1 (ժապավենածե): Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ $472 \times 8,8$: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ նոսրգիր:

Մանրանկարչություն՝ Ավետում, Ծնունդ, Ս. Ներսես, Քառասունօրյա գալուստ, 12 առաքյալներ, Խաչելություն, Մարիամ Աստվածածին, Գարրիել հրեշտակապետ, Իսահակի զոհաբերումը, Գեորգ Զորավար, Սարգիս Զորավար, Հիսուսի փորձությունը սատանայից:

Վինակ՝ վնասված և վերջից պակասավոր:

Մանր. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձևազրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Աղոթք սրբոյն ներսեսի հայրապետի ասացեալ—Հաւատով խոստովանիմ...

բ. Աղոթք վասն կապանաց դիաց... —Թագաւոր հզօր, ապաւէն ծարաւելոց...

գ. (Բարեխօսութիւնք սրբոց Յովհաննու կարապետի, Ստեփաննոսի նախավկայի և Գրիգորի Լուսաւորչի):

դ. Աղոթք հրեշտակաց— Գարրիէլ, Միքայէլ, Ռափայէլ...

ե. Մաղրանք սրբոց զօրականացն—Բարեխօսութեամբ սրբոյն Գէորգայ...

զ. Մաղրանք սրբոյն Սարգսի Զօրայվարին—Երջանիկ մեծ զօրականն...

է. Կապք թղթի—Սուրբն Սիովն, սուրբն Սիսի և սուրբն Սիսիանէ...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

(Աղոթքների վերջում այլ ձևերով). Հայրապետի որդի Յարութին:

Ո Ի Ր Բ Ա Թ Ա Գ Ի Ր Ք

Քառականց գյուղ (Ռշտունիք)

ԺԷ—XVII

Գրիչ՝ Ստեփաննոս կղերիկոս: Սաացող՝ Յովհաննէս:

Թերթ՝ 142: Պրակ՝ Ա—ԺԲ \times Յ (ԺԲ՝ 5)+Թ—Ի \times Յ (ԺԳ՝ 5): Նյութ՝ թուղթ, մահիկանշան լուսադրոշմով: Մեծություն՝ $11,2 \times 8$: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ բուրգիր, խորագրերն ու սկզբնատողերը՝ կարմիր: Տող՝ 11: Կազմ՝ դրոշմազարդ սև կաշի, կաշվե դոնակով, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ շիբ, դոնակի աստառը՝ կարմիր կտավ: Ա. փեղկի կենտրոնում արծաթե փորրիկ խաչ՝ «ՇուշԱն» մակագրութեամբ: Պահպանակ՝ սկզբում 2 (Ա—Բ) և վերջում 4 (Գ—Զ)

թերթ թուղթ, հետագայի հիշատակագրութիւններով և հավելագրութիւններով:

Վինակ՝ թրշված, կեղտոտված, տեղ-տեղ թանաքի ազդեցութեամբ զրազաշար գունափոխված:

Մանր. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանարևակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. 1ա—16ա. Ուրբաթ և կամ շոբեզարաթի օր տանին զհիւանդն ի դուռն եկեղեցոյն... — Կարդամբ առ քեզ, Հայր Տեառն մերոյ...

բ. 16ա—22ա. [Աղօթք]—Անսկիզբն Աստուած, Հայր սուրբ...

գ. 22բ—42ա. Երդումն և բժշկութիւն հոգոյ և մարմնոյ—Յանուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի...

դ. 42ա—57ա. Աւետարան Մա[տ]րէոսի—Եւ մտեալ Կառափնայումն...

ե. 57ա—63ա. Պատմութիւն սուրբ կուսին Յուստիանէ—Յայնժամ կայր ի յԱնտիոք քաղաք...

զ. 63ա—69ա. Մաղբանք առ ամենայն սուրբսն—Բարեխօսութեամբ սըրբութեոյ Աստուածածնին...

է. 69բ—71բ. Վերստին յաւելուած կրկին (Աղօթք սրբոյն Գրիգորի Նարեկայ վարդապետին... վասն կախարդաց...)—Որդի Աստուծոյ, կենդանի արհնեալդ ամենայնի, Հօրդ ահաւորի...

ը. 72ա—83ա. Աղօթք սրբոյն Փոկասու հայրապետին—Յիսուս Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, Տէր իմ և Աստուած...

ր. 88ա—91ա. Գիր ամենայն ցեղ զանի—Առ պաւաղա դանակի, Գ սերէն և Գ բեռէն...

ժ. 91ա—91ա. Ամենայն ցառց վերայ—Այլ պահպանութիւն... ի վերայ պիտոյն ծառայիս...

ժա. 91բ—96բ. Մաղբանք առ սփանչելագործ Սուրբ Նշանն Քրիստոսի—Բարեխօսութեամբ սուրբ և աստուածային Նշանացն Քրիստոսի...

ժբ. 96բ—105ա. Գիր ամառի կարգայ—Ես Պօղոս հալածիչ...

ժգ. 105բ—108բ. Ի յաուրս ուրբաթի, որ զՏէր մեր խաչեցին—Աստուածածին ի դէմ խաչին լկայր, հառաչէր կողկողագին...

ժդ. 109բ—111բ. [Աւետարան ըստ Մարկոսի]—Եւ եղև նմա ի շարաթու...

ժե. 112ա—116բ. Մաղբանք զարհուրանաց գիշերաց Գրիգորի Նարեկացոյ—Ընկալ քաղցրութեամբ, Տէր Աստուած հղօրս...

ժզ. 116բ—118բ. Այս Աստուծոյ անուն է՝ ՀԹ լեզու է—Մերնիթոյս, Ակիաւասթէր, Միսիա, էմանուէլ...

ժէ. 119ա—120բ. Աւետարան ըստ Մատթէոսի—Մինչդեռ նա դայն խօսէր...

ժը. 120բ—122բ. Աւետարան ըստ Մարկոսի—Մինչդեռ անցանէր ընդ այն...

ժր. 122բ—131ա. Աւետարան ըստ Մարկոսի—Եւ անտի յարուցեալ եկն ի սահմանս Տիրոսի...

ի. 131բ—134բ. Վերստին յաւելուած կրկին հեծուրեան (Աղօբ Գրիգորի նարեկացոյ)—Տէր Աստուած գթութեան...

իա. 134բ—138բ. Վերստին յաւելուած (Աղօբ Գրիգորի նարեկացոյ)—Բժշկական կրթութիւն...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

138բ. Փա՛ռք...

139ա. Արդ, գրեցաւ սուրբ Ուրբաթագիրքս ի լաւ և ըստոյզ Բ (2) օրինակէ՝ ձեռամբ յոգնամեղ, արուպ և անիմայ և յամայի յիմաստութենէ, ի շքնչին և անպիտան ի Ստեփաննոս կղերիկոսէ տոմիս գծագրողի: Արդ, շնորհիւ տեառն (139բ) սկսայ և ողորմութեամբ նորին աւարտեցի զսա յերկիրն Ըորշաունեաց, ի գիւղն Բառականց, ընդ հոգանեաւ Սուրբ Աստուածածնին և Յակոբայ Սրբոյն՝ դէմ աստուածապահ՝ կղղոյն Աղբամարայ մեծ Աթոռոյ Արամեանս տոխմի, և ի (140ա) կաթողիկոսութեան սրբոյ տեառն Գրիգորի գիտապետի, Ամենայն Հայոց երկրորդ լուսաւորչի, և ի քահանայութեան մերումս եկեղեցական զնդի և սրբոյ տաճարիս սպասաւորի Տէր Աւետիսի սրբասիրի, Տէր Ստեփաննոսի՝ գրքիս ստացողի, (140բ) Տէր Գրիգորիսի խոհեմականի, Տէր Կարապետի մեծի... (մեկ բառ անընթեռնելի), Տէր Սարգսի յոյժ աշխատողի, Տէր Յովանիսի արագ բնթերցողի, որք կան ի սպասաւորութիւն սրբոյ տաճարիս, զոր և Տէր Աստուած մեր ընդ ԻԴ (24) քահանայիցն դասակից (141ա) արասցէ զսոսա. ամէն: Այլ և ցանկացող եղեալ այսմ աստուածատունկ բուրաստանիս հաւատարիմ այրն Աստուծոյ Յովանէսն և կողակիցն իւր՝ Ասլխանին, որ ըստացաւ զսուրբ գիրքս ի հալալ վաստակոց իւրեանց՝ յիշ (141բ) ատակ հոգոց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորաց նոցա. ամէն: Ո՛վ լուսնդեալ երամ դասք քահանայից, և որք հանդիպիք ամա կարդալով և կամ օրինակելով, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ստացէք մարտկան Յովանէսին, կողակից Հանրէկուն, հօրն՝ Նախապետին, մօրն՝ Գարիսանի, կողակցուն՝ Ասլխանին, որդոյն՝ Խլղաքին, եղբօրն՝ Տէր Ստեփաննոսին, կողակցուն՝ Շաղզաղին, որդոյն՝ Մարտիրոսին, միւս եղբօրն՝ Փոխանին, կնոջն՝ Մանուշակին, որդոյն՝ Մանուկին, միւս եղբօրն՝ Մուրատին և կնոջն՝ Կիմաքին, և որդոց և դստերաց նոցին, և Սիմօն. ամէն: Արդ, ևս Յովանէս ետի զսուրբ գիրքս յիշատակ ի դուռն Սուրբ Աստուածածնին, և թէ որ ծախէ կամ գրաւ դնէ, նայ զանէժքն Յուդայի և Կայենի աոցէ. ամէն:

2. Հետագայի

(Պեպնկ Ա). Վեցհազարեակ Սողոմոնի: Գրեցաւ զայս Սողոմոնին Վէնէղիկ քաղաքն: Յերուսաղէմայ զամենայն շար, պիղծ ցաւոց քննութիւն առաւ շարաց զնդից և բանից զամենայն շարացն և պահից տաճարի Սողոմոնի, մինչև զալլուստն] Քրիստոսի: ՌՃԾԴ (1705) ամի, 5 օգոստոսի:

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ԺԵ—XV

Գրիչ՝ Գրիգորիս:

Քերթ՝ 175: Նյութ՝ թուղթ: Մեծուքյուն՝ $8,8 \times 6,2$: Գրուքյուն՝ միասյուն: Գիր՝ բուրդգիր (1—14, 19—175), նոտրգիր (15—18), սև թանաքով, խորագրերը, սկզբնատողերը՝ կարմիր, մեծատառերը՝ կարմիր և կապույտ: Տող՝ 17: Կազմ՝ սև կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառ՝ թուղթ:

Մանրանկարչություն՝ 14բ, 54բ, 83բ, 149բ, բոլորն էլ եղծված. ճակատագարդ՝ 15ա, 55ա, 84ա, 118ա, 150ա. լուսանցազարդ և զարդագիր՝ բազմաթիվ: Վիճակ՝ սկզբից և վերջից պակասավոր, գունաթափ և հիվանդ: Մանրանրկարները անձանաչիտրեն եղծված, կազմի կաշին քայքայված:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1ա—175բ. [Սաղմոս Դարի: Սկ. ԻԸ, 8—Չայն Տեանն շար]Ժէ դանասյատն...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

54ա. Չանարժան Գրիգորիսս աղաշեմ չիշեղ ի Տէր Քրիստոս Աստուած:

Ո Ի Բ Բ Ա Թ Ա Գ Ի Բ Ք

ՌՃՀԹ—1730

Քերթ՝ 16: Նյութ՝ թուղթ: Մեծուքյուն՝ $8 \times 5,4$: Գրուքյուն՝ միասյուն: Գիր՝ բուրդգիր (1—15), նոտրգիր (16ա), սև թանաքով, խորագրերը, սկզբնատողերն ու մեծատառերը՝ կարմիր: Տող՝ 10: Կազմ՝ կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառ՝ բամբակե գործվածք. Ա փեղկի աստառը ծածկված սպիտակ թղթով, Բ փեղկի աստառը՝ ձեռագրիս 16-րդ թերթով: Մանրանկարչություն՝ 10ա, 11ա:

Վիճակ՝ սկզբից, միջից և վերջից պակասավոր և թերթահան. եղած թերթերը խառնված, գրությունը խունացած, նկարները եղծված:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թերթերը խառնված լինելով, տեղում հնարավորություն չունեցանք վերադասավորելու և բովանդակությունը պարզելու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Գրչի

16ա (նոսրգրով, սկզբից բերի).

////////////////////// զսա արցէ,
 Խաղաղութիւն վայելեսցէ,
 Որ շարն իւր պատահեսցէ,
 Խորհուրդ բարին կատարեսցէ,
 Ի խորին ծերութեան հասցէ,
 Յարբայութեան ժառանգեսցէ. ամէն:

Գրեցաւ Հմայիլս Թին ՌՃՀԹ (1730)-ին է:

8

Ո Ի Ր Բ Ա Թ Ա Գ Ի Ր Ք

ԺԷ-ԺԸ—XVII-XVIII

Թերք՝ 13: Նյութ՝ թուղթ: Մեծութիւն՝ 7,2×4,8: Գրութիւն՝ միաստուն:
 Գիր՝ նոսրգիր, սև թանաքով, խորագրերը՝ կարմիր: Տող՝ 11: Կազմ՝ չիք, զըր-
 ված № 7-ի կազմի մեջ:

Մանրանկարչութիւն՝ մի քանի թռչնազրեր:

Վիճակ՝ սկզբից, միջից և վերջից պակասավոր, մնացյալը թերթահան:

Մանր. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում
 է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ա-
 լոյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թերթերը խառնված լինելով, տեղում հնարավորութիւն չունեցանք վե-
 րագրաստավորելու և բովանդակութիւնը պարզելու:

9

ՄԱՍՈՒՆՔ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

ԺԳ—XIII

Թերք՝ 38: Նյութ՝ մազաղաթ: Մեծութիւն՝ 20×15: Գրութիւն՝ երկստուն,
 Գիր՝ մանր, համաչափ բոլորգիր, սև թանաքով, խորագրերն ու սկզբնատողերը
 կարմիր և ոսկի: Տող՝ 22: Կազմ՝ մոմլաթ:

Մանրանկարչութիւն՝ լուսանցազարդեր և զարդագրեր, կարմիր, կապույտ
 կանաչ և ոսկի:

Վինակ՝ սկզբից, միջից և վերջից պակասավոր. պահպանված թերթերը քայքայված, սեպած, գունաթափված և թերթերը խառնված:

Ծանոթ. Ալափարսեցի Գեղամ Ալոյանի ձեռագրերից: Այժմ պատկանում է նրա ավագ որդուն՝ Երևանաբնակ (Շիրակի փողոց, № 13) Եղիշ Գեղամի Ալոյանին:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. 13աբ. [Գործք Առաքելոց. ԺԶ, 10—24—...] *Խոնս*, վաղվաղակի խրնդրեցար *Էլանել* ի Մակեդոնիայ... *զնոսա* ի ներքին բանտն:— 20աբ [Գործք Առաքելոց. Ի, 4—20—...] և Սեկունդոս, և Գայիոս Գերբեցի... *չպատմել ձեզ և ուսուցանել*:— 1ա—12ա. [Գործք Առաքելոց. Ի, 38—ԻԸ, 32—... *տե*] *սանելոց են զերեսս նորա... ամենայն համարձակութեամբ*:

2. 12բ. Յառաչարան Երանեցունցն Կարողիկեայց— *Ի փորունս փորումբ... աղաչեմ շի[նել]*:

ա. 14ա. [Նախադրութիւն Կարողիկեայ քղբոյն Յակորայ]— *Քանզի ինքն իսկ Յակորոս գրէ... ուսուցանէ յաղագս զանազան փորձութեանց*:— 14ա—15բ. Թուղք Յակորայ (Ա, 1—26)— *Յակորոս Աստուծոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ... Եթէ որ կամիցի կրանաւոր լինել և ոչ սան[ձահարեցէ]*:— 16ա—19բ. [Թուղք Յակորայ. Բ, 12—Ե, 14]—*Այնպէս խաւեցարուք... կոչեսցեն զերիցունս և կեղեկ[ցւոյն]*:

բ. 21ա—27ա. [Թուղք Պետրոսի առաջին. Ա, 3—Ե, 44—...] *Աւրհնեալ է Աստուած... խաղաղութիւն ընդ ձեզ ամենիսեան՝ որ էք ի Քրիստոս Յիսուս... ամէն*:

գ. 27ա—28ա. Գլուխք Երկրորդ քղբոյն Պետրոսի—*Վասն կոչման հաւատովք... առաքինութեամբ*:— 28աբ. Նախադրութիւն Երկրորդ քղբոյն Պետրոսի— *Չայս դարձեալ... կատարէ զթուղքն*:— 29ա—32ա. [Թուղք Պետրոսի Երկրորդ. Ա, 13—Գ, 18—...] *Համարիմ մինչդեռ եմ ի մարմնի աստ... նմա փա՛ռք և այժմ և յարն յաւիտենից. ամէն*:

դ. 32աբ. Գլուխք առաջին քղբոյն Յովհաննու— *Աւետարանական աստուածախաւսութիւն... իւրաքանչիւր հասակաց*:— 33ա—34բ. [Թուղք Յովհաննու առաջին. Ա, 3—Բ, 24—...] *մեզ և մեր հաղորդութիւնն իցէ... իսկ զբանէն լուարուք*:

3. 35ա—38բ. [Յայտնութիւն Յովհաննու. Բ, 16—Գ, 13—... վաղ]վաղակի և պատերազմեցայ... և աստեղբ Երկնից թաւ[թափեցան]:

Ստացող՝ Մաղաքիա:

Թերթ՝ 1 (ժապավենածե): Նյութ՝ թուղթ. Մեծութուն՝ 646×8,1: Գրութիւն՝ միասյուն: Գիր՝ նոսրգիր:

Մանրանկարչություն՝ Հիսուս Քրիստոս, Մարիամ և Հիսուս, Խաչելություն, Հովհաննես Մկրտիչ, Ստեփաննոս Նախավկա, Գրիգոր Լուսավորիչ, Գաբրիել և Միքայել հրեշտակապետներ, Սարգիս Զորավար, Աստուած և տասներկու առաքյալներ: Գեորգ Զորավար, Մատթեոս ավետարանիչ, Աբրահամ և Իսահակ, Բժշկություն դիվանարի, Քրիստոս և սատանա (փորձություն):

Վիճակ՝ բավարար: Սկզբից և վերջից պակասավոր:

Մանր. Պատկանում է նույնի քաղաքի բնակիչ Վասիլի Սարգիսովիչ Մուրադյանին: Նկարագրման պահին գտնվում էր իր փեսայի՝ Յուրիկ Եվզենևիչ Պոսոխովի մոտ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Սովորական հմայիլ է, սկզբից և վերջից պակասավոր: Սկ. «[հրե]շտակաց և մարդկան և ամենյան հղելոց, և ողորմեա թո արարածոց»:

Հ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

(Աղոթքների վերջում). Մաղափա:

11

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արգրում

ՌՃԹ — 1660

Ստացող՝ Աւետիս:

Թերթ՝ թերթակալված չէ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ ? : Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բուրգիր: Տող՝ ? : Կազմ՝ անդարդ սև կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ սպիտակ կտավ (միայն Ա. փեղկը՝ պատված ձեռագրի թղթով): Ա. փեղկի վրա ամրացված 1 խաչ՝ 5 ակով, 4-ը՝ բալագույն, 1-ը՝ կապույտ և բազմաթիվ փլաքներ, որոնց մեջ 1 խաչ՝ 5 ակով, 3-ը՝ կանաչ, 2-ը՝ կարմիր:

Մանրանկարչություն. Խորան՝ 10 Եվսեբիոսի թղթով և համարաբարու կանոններով: Ավետարանիչներ՝ 4, կրսախորան՝ 4: Լուսանցազարդեր և զարդազրեր: Գույներ՝ միագույն կարմիր:

Վիճակ՝ բավարար: Սկզբից թերի: Խոնավությունից լուսանցային մասերը զուեմափոխված, տեղ-տեղ փոքրիկ պատռվածքներ և զանազան բծեր: Կազմի երկրորդ փեղկի տախտակը կիսով շափ կոտրված բնկած:

Մանր. Նախապես պատկանել է Սպիտակի շրջանի Սարահարթ գյուղի բնակչուհի Գայանե մայրիկին, այժմ գտնվում է նույն գյուղում՝ Շաշու (Սաշու) տատիկի մոտ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Թուղթ Եսեբի առ Կարպիանոս:

բ. Համարաբարու կանոն Ա.—Ժ:

գ. Աւետարան ըստ Մատթէոսի (սկ. Ե, 45. «[բա]րեաց և ածէ անձրև...»):

դ. Աւետարան ըստ Մարկոսի (սկզբում՝ «Գլուխք» և «Նախադրութիւնք», վերջում՝ «Յարուցեալ Յիսուս»):

ե. Աւետարան ըստ Դովասու (սկզբում՝ «Գլուխք» և «Նախադրութիւն»):

զ. Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

(Վերջում). Յիշեսչիք ի մարրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սուրբ Աւետար[ան]ին՝ զբարեմիտ կին զՇահգառեն, և զհայրն իւր՝ զԳիլան, և զորդին իւր՝ զԷլիբեկին, Ղուկասն, Յովանէսն, զՀայրանն, Շահրիստանն, Խանգառանն, զՅարութիւնն, Շահգառան, Միրին, Այլախարունն, Սառան և ամենայն արեան մերձաւորքն իւր: Ո՛վ որ կարդայք կամ արինակէք, մէկ լի սրտիւ ողորմի սասցէք Շահգառին և իւր ննչեցելոցն. ամէն: Եւս առաւել անմեղ բրիստոնեան զԱւետիսն, որ եկեալ ի գեղեցկաշէն քաղաքս Թէոդուպոլիս, որ այժմ Արզումասի, եղև պատճառ բարութեան՝ գնեաց զսուրբ Աւետարանս յիշատակ Շահգառին հոգւոյն, և տարեալ եղ իւրեանց գեղն՝ յԵրիախօնուխ, յերկիրն Բասենոյ, ի թվականիս ՌՃԹ (1660): Ո՛վ որ հանդիպիք, յիշեցէք ի Քրիստոս:

2. Հետագայի

(Կից գրչի հիշատակաբանին, նոտրգիր). Որ տվաւ Յակոբն ի Տէր Պետրոսին յիշատակ յիւրանց հոգոյն Յակոբին, յոր կողակցին՝ Սառին, որդի՝ Կօրկին, յեղբայր՝ Վարսիմի: Ո՛վ որ ծախէ կամ գարավէ, ԳՃԿԶ հայրապետաց նզոված եղիցի, մաս Յութայի աոցէ և զպատնիս Կայնեն յառ|||

12

Մ Ա Ս Ն Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ի

ԺԵ—XV

Թերք՝ 4: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 19×13: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բողորգիր: Տող՝ 26:

Վիճակ՝ բավարար:

Ծանոթ. պատկանում է Ախուրյանի շրջանի Զրառատ գյուղի բնակչուհի ութսունամյա կանում Արենի Մինասյանին: Բերված է Մուշից 1915 թ. գաղթի ժամանակ:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1ա—4բ Աւետարան քառ Յովհաննու (ԺԵ, 17—20):

13

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղբամար

ՊՂԸ—1449

Գրիչ և ծաղկող՝ Գրիգոր: Ստացող՝ Մկրտիչ:

Թերք՝ թերթակալված չէ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 25,7×16,6: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բողորգիր: Տող՝ ? : Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ. առաջին փեղկի վրա մետաղյա 7 խաչեր: Պահպանակ՝ 2+2, մազաղաթ:

Մանրանկարչություն՝ Ավետում, Ծնունդ, Քառասնորյա գալուստ, Մկրտություն, Պայծառակերպություն, Հարություն Ղազարու, Մուտք Երուսաղեմ, Վերնատուն, Մատնություն, Խաչելություն, Հարություն, Համբարձում, Հոգեգալուստ: Ավետարանիչներ՝ Մատթեոս, Մարկոս, Ղուկաս, Հովհաննես: Խորաններ՝ 10, կիսախորաններ՝ 4, լուսանցազարդեր և զարդագրեր:

Վիճակ՝ բավարար:

Ծանոթ. Պատկանում է Հրազդանի Զրառատ Յաղամասի բնակիչ Վազգեն Համազասպի Բեգլարյանին: Վ. Բեգլարյանը ձեռագիրը ժառանգել է իր պապերից, որոնք գաղթել են Պարսկաստանի Խոյի շրջանի Աղաշուղ գյուղից անցյալ դարի սկզբներին: Հայտնի է «Կարմիր Ավետարան» անունով:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ.

1. Գրչի

Եւ արդ, ես յետինս ի որչաց և անարժանս ի կարգաւորաց՝ սուտանուն Գրիգոր, հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքելական բանէն, որ ասէ. Յոր կոչումն կոչեցար, ի նմին կացչիք: Եւ արդ, իմ ոչ բերելով գայսպիսի վրտահոթին, այլ ունայն յամենայն բարեաց և թափուր, այլ յուսամ ի մարդասիրութիւն Աստուծոյ, զի յիմ բազում մեղացն թողութիւն արասցէ:

Արդ, գրեցաւ Աւետարանս ի կղզիս Աղբամար, ընդ հովանեաւ Սուրբ Խաչիս և Սուրբ Նշանացս, ի հայրապետութեան Տեառն Զափառիայի և ի թուին Հայոց ՊՂԸ (1449), ձեռամբ յոգնամեղ Գրիգոր սոսկանուն բահանայի: Եւ իմ անընդունակ գոլով յարուեստ գրչութեան և բազում մեղացն ցնորիւր պաշարեալ, այլ ըստ կարի մերում, զոր պարգևեաց մեզ մարդասէր հոգին, բազում աշխատանաւք գրեաց անարժան ձեռօք իմովք, կենաւք տառապանաւք և բազում պանդրխտութեամբ ի դառն և ի վշտաբեր ժամանակիս:

Արդ, որ ճաշակէք յաստուածային բուրաստանէս և յամենալի սեղանոյս, որք պատահիք սմա տեսութեամբ և ընթերցմամբ, յիշեսչիք յաղաթս ձեր գյառաջ յիշեցեալ ստացող զՄկրտիչն, և զեղբայրն իւր՝ զՄելիքէսէք, զհայրն իւրեանց՝ զԲաղդասարն, և զմայրն՝ Շնոհատրն, և զթոռունք իւրեանց՝ զՍարգիս սարկաւազն, և զեղբայրն իւր՝ զՅովանէ, և զհաւրեղբաւք որդիքն իւր՝ զԿիրակոսն և զԹումայ, և զամենայն արեան մերձաւորս առ հասարակ յիշեցէք ի Քրիստոս, և Աստուած զձեզ յիշէ յիւր միւս անգամ գալուստն. ամէն:

Ընդ նոսին և զանպիտան ա||| Գրիգոր գծագրող սորա, և ծնօղին մեր՝ զԽաչիկ... (մեկ էջ անուններ):

2. Հետագայի

ա. (Առաջին էջի վրա ՌՃԿԹ (1713) քվականի անընթեռնելի հիշատակագրություն):

բ. (Վերջին էջի վրա). ԶՎերջին ստացող սուրբ Աւետարանիս՝ զՄերիչան, որ ազատեաց դսուրք Աւետարանս ի յանաւրինաց՝ յիշատակ իւր և ծնօղացն. հարն՝ Մանուկին և մաւրն Մեղուշին, կնոջն՝ Գաւգալին, որդոցն՝ Մաւատին...

գ. ... Կա[ղ]մեցօ սուրբ ուխտս ի Գարամանաց Սուրբ Աստուածածնայ
և Սուրբ Գեորգա հայրապետութիւն Տէր Հէրապեան, թվ. ՌԿԸ (1619):

դ. Ես յՈրմու Գարդապատու անարժան Տէր Ներսէս, որ փախար Սումայ
ի գիւղն Գուլանիկ: Գիրեցիմ թվին ՌՃՂԶ (1746)-ին եր, մայիսի 2 (6) ամ-
սուն եր. ամէն:

14

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Գրնդրանց գյուղ

ՌՃԺ—1667

Գրիչ Վարդան: Սաացող՝ Տէր Մելքէսէթ:

Թերթ՝ թերթակալված շէ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծութուն՝ 13×9,8: Գրութուն՝
երկսյուն: Գիր՝ բուրգիր: Տող՝ 22: Կազմ՝ արծաթապատ, վրան 2 խաշ՝ մա-
կազրությամբ:

Պատառիկ-պահպանակ՝ սկզբից 4 թերթ մազազաթ լատիներեն բնագրով
և 4 թերթ թուղթ՝ սրբերի տպագիր պատկերներ, հետագայում գունավորված
(S. Augustin, S. Eloy, Ste Elisabet Reine, Sauueurs du Monde, Iesus
Chrstus, Mater Dei, St Iacinte, St Pierremartin, Iesus Maria, Agnus Dei,
Ste Helene, Ste Agnes, Bonus Pastor, Sainct Iosep): Վերջից 2 թերթ
հունարեն բնագրով մասն Ավետարանի:

Մանրանկարչություն—Ավետարանիչներ՝ 4: Կիսախորաններ՝ 4: Լուսան-
ցազարդեր և զարդագրեր:

Վիճակ՝ բավարար:

Ծանոթ. Պատկանում է Հրազդանի շրջանի Կաքավաձոր գյուղի բնակիչ
Գրիգոր Սարգսի Գրիգորյանին (81-ամյա): Մնողները գաղթել են Ալաշկեր-
տից: Փառանգել է իր հոգևորական եղբորից: Գրիգորի տղան՝ Ռազմիկ Սար-
գրսյանը, բնակվում է Երևանում (Թամանցիների փողոց, № 17, մուտք № 10,
բնկ. № 129, հեռ. № 46—15—36): Զեռագիրը հայտնի է «Շեկ Ավետարան»
անվամբ:

ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Աւետարան ըստ Մատթէոսի:

բ. Աւետարան ըստ Մարկոսի:

գ. Աւետարան ըստ Դովիասու:

դ. Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՀԻՇՍՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

(Վերջում). Շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուս Քրիստոսի աւարտեցաւ սուրբ
Աւետարանս ձեռամբ բազմամեղ Վարդան կրօնաւորի, ի գիւղս, որ կոչի
Գրնդրանց, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին և Սուրբ Յովանիսին, ի

լրնաիր օրինակէ, որ է ժածկանց սուրբ Աւետարան, ի հայրապետութեան Հայոց Յակոբ կաթողիկոսին, ի թվականիս Հայոց ՌՃԺ (1661): Ո՛վ որ հանդիպի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զբառացող սուրբ Աւետարանիս՝ զանարժան բահանան զՏէր Մելիքէք և Աստուած զձեզ յիշէ յիւր միւսանգամ զալուստն. ամէն: Հայր մեր:

2. Հետագայի

ա. (Գրիչի հիշատակարանից հետո). Կրկին անգամ դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Չիբաբեց մօր ||| (2 բառ եղծված) միւսին ի[ւր]ոյ՝ Սալիւնասն և զորդիք՝ Քամալն, Մեսոբ, Շաղօն, || որ զԱւետարանս կրկին նորոգեց և եզ յիշատակ հոգոյ ի[ւր]ոյ և ի ծնողաց՝ Վարդանին և Շաղբէզուն, Նազարին և ի[ւր]ոյ ամենայն արեան մերձաւորաց, որ կացցէ անջինջ յիշատակ ի դուռն Մղակոյ Սուրբ Աստուածածին և Սուրբ Յակոբին: Ով որ յանտէնի ծախելով կամ գրաւելով, թէ՛ մերոց, թե՛ յոտարաց, պատոյհասն յԱստուծոյց առցէ. ամէն: || Գարցեալ մուս ա[ն]գամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄուրադ և զիոր որդիք, որ եզ մի եղ ի դուռն Սուրբ Աստուածածին, Սուրբ Յակոբին անվաղջան յիշատակ: Թէ՛ զող տանի, գէլն ո[ւ]տայ՝ մէկ էլ տայ, թէ դախան զէն բերէ՝ մէկ էլ տայ, թէ չբերէ՝ շեմ ի տար:

բ. (Կազմի գույգ խաչերի վրա). «Մարգարիտ» և «Խանփարի»:

15

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ԿԱՐԳԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ԱՂՕԹԻՑ

Յղիագարու վանք

ՌՉԿ—1635

Գրիչ՝ Կարապետ եպոս.: Սաացող՝ Մխիթար բճյ:

Թերք՝ 238 (ամբողջական վիճակում ունեցել է առնվազն 312 թերթ):
Նյութ՝ թուղթ: Մեծութուն՝ 11,8×9,2: Գուրջուն՝ միասյուն: Գիր՝ նոսրգիր:
Տող՝ ? : Կազմ՝ զրոշմազարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստաղ՝ ? :

Մանրանկարչություն—Կիսախորան՝ 5ա, 31բ, 52բ, 98բ, 125ա, 166բ, 182ա, 195ա, 227ա: Լուսանցազարդեր և զարդազրեր (վերնագրերը՝ կարմիր):
Վիճակ՝ շատ թերթեր պատուված հանված են, այլը՝ մասամբ, 201 և 202 համարակիր թերթերից մնացել են ներքին եզրերը միայն:

Մանր. Պատկանում է երևանարնակ (Կամոյի փողոց, № 44) բժիշկ Սամսոն Սուրենի Մելիք-Իսրայելյանին: Ժառանգել է հորից՝ պրոֆ. Սուրեն Սամսոնի Մելիք-Իսրայելյանից:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. 1ա—151ա. [Գիրք Սաղմոսաց. սկ. 1թ, 20]. «Անձինք մեր համբերեցին Տեառն...»:

ա. 151ա—153ա. Խոստովանութիւն Մանասեր քազաուրին, որդու Սեղեկիայ, որ ողորմեաց զմարգարէն Եսայի—Տէր ամենակալ, Աստուած Աբրահամու...:

բ. 153բ—156բ. Աւրհնութիւն երից մանկանց. զկնի այսմաւորացն աւել
երեցն—Աւրհնեալ ևս Տէր Աստուած հարցն մերոց...

գ. 156բ—157բ. Աւրհնութիւն Մարիամու Աստուածածնին—Մեծացու-
ցէ անձն իմ զՏէր...

դ. 157բ—158բ. Աւրհնութիւն Զաբարիայի՝ հօրն Յովհաննու Մկրտչի—
Աւրհնեալ Տէր Աստուած Իսրայելի...

ե. 158բ. Աղաւթ ևւ աւրհնութիւն Սիմէոնի Ծերունոյն—Արդ, արձակեա՛
ղ ծառայս քո...

2. ա. 158բ—166բ. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից Եկեղ[եց]եաց
Հայաստանեաց, որ կատարի ի մէջ գիշերի՝ ի դէմս Հօր Աստուծոյ. արարեալ
Լուսաւորչին Գրիգորի և Սահակա հայրապետին և Մեսրոպա վարդապետին
և Գիտա և Յովհաննու Մանդակու[նոյն...] (բնկած մեկ թերթ):

բ. 166բ—181բ. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից սոսուտու ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս Որդոյն Աստուծոյ, յորմէ ըմբռնեալ եղև ի հրեից—
Լցար սոսուտու ողորմութեամբ քո...

գ. 181բ—185ա. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից արևագալի ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս յարութեանն Քրիստոսի և երևման աշակերտացն—
Եղիցի անուն Տեանն արհնեալ...

դ. 185ա—188բ. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից երրորդ ժամուն,
որ կատարի ի դէմս Հոգոյն Աստուծոյ հոգման, և ի դէմս Նախամօրն հա-
շակման և ազատութեան Քրիստոսի—Աւրհնեալ Հոգիդ Սուրբ Աստուած ճըշ-
մարիտ...

ե. 188բ—191բ. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից վեցերորդ ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս Հօր Աստուծոյ, այլ և ի դէմս շարշարանացն և խա-
շելութեան Որդոյն Աստուծոյ—Աւրհնեալ Հայր սուրբ Աստուած ճշմարիտ...

գ. 191բ—195ա. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից իններորդ ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս Որդոյն Աստուծոյ, այլ և մահուանն և բանական
հոգոյն աւանդման—Աւրհնեալ Որդիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ...

է. 195ա—223ա. Աւրհնեալ արկանելոյ սպաս Եկեղեցոյ—Յորժամ կամեսցի
բահանայն պատարագ մատուցանել...

բ. 223ա—227ա. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից խաղաղական ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս Որդոյն Աստուծոյ, այլ [և] ի դէմս բանին, որ եղաւ
ի գերեզմանի և էջ ի դոնխն և խաղաղութիւն արար հոգոյն—Աւրհնեցէք
զՏէր յամենայն ժամ...

բ. 227ա—237բ. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից հանգստեան ժա-
մուն, որ կատարի ի դէմս Հօր Աստուծոյ, զի պահպանողական աջով... պա-
նեսցէ զմեզ խաղաղութեամբ ի խաւար գիշերին—Առաքեա՛, Տէր, զլոյս քո և
զճըշմարտութիւն քո...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

ա. 98բ. Գրեցաւ Երզարանս մարգարէին Դաւթի աստուածախաւս և քաղց-
րահամ սաղմոս ձեռամբ փծուն գրչի՝ նուաստ Կարապետ եպիսկոպոսի, ի դուռն

Սուրբ Առաքելոցն, յիշատակ Տէր Մխիթարին, և ծնաւդացն՝ Մելիսեօն և Շուշանին, և սնուցողին իւրոյ՝ Շահումին: Ի թվին ՌՁԴ (1635):

բ. 130ա. Ո՛վ ընթերցող, զգրող սորա յիշեա ի Տէր:

գ. 153ա. Գրեցաւ Սաղմոսարանս ձեռամբ մեղսաներկ Կարապետ եպիսկոպոսիս ի դուռն Եղիազարու վանացն յերկոտասան Սուրբ Առաքելոցն, ի թվին ՌՁԴ (1635), փետրվարի ԻԸ (28), Յովհաննու Երուսաղեմա հայրապետի տօնին:

դ. 158բ. Աւարտեցաւ Սաղմոսս Դաւթեան Քաղոցի Ի (20) և հոռմայեցոց մարտի Բ (2), ի թվականութեանն Հայոց ՌՁԴ (1635) ամեն, ի դուռն Սուրբ Առաքելոցն, յիշատակ Տէր Մխիթարին.

ե. 166ա. Ո՛վ ընթերցողք, զգրողս յիշէք և քստացողն:

զ. 181բ. Յարութիւնն Քրիստոսի, որ եղև փրկութիւն աշխարհի, փրկեցէ զմեզ և զստացող սորին:

է. 223ա (Խորագրից հետո). ՌՁԴ (1635):

ը. Փա՛ռք... որ ետ զօրութիւն տկարութեանս իմոյ հասանել յաւարտ Սաղմոսարանիս՝ հոգնուագ երգույս Դաւթի, ի լուսաւորութիւն հոգւոց և ի պայծառութիւն մանկանց եկեղեցւո, ի խնդ|| (238ա) բոյ բարեմիտ և հեղահոգի բահանային Մխիթարի, որ ստացաւ [զսա ի] յընչից իւրոց և յայլոց տուողաց, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ հոգւոյ և որդւոց նորին: Գրեցաւ սա ի թուականութեանն Հայոց ի ՌՁԴ (1635) ամին, ի դուռն Եղիազարու վանացն, որ Երկոտասան Սուրբ Առաքելալ ասի, ձեռամբ յոգնամեղ և մեղսաթաւալ անձինս Կարապետ եպիսկոպոս, յիշատակ Տէր Մխիթարին և կենակցին իւրոյ՝ Շահապահին, և դեռարոյս որդւոյն... (տեղ է թողնված՝ լրացնելու համար), և զորանչին իւրոյ՝ Կուլին և կոշի բուերն՝ Շահրեկան, եղբօրն՝... (այլ ձեռով):

Արգ, որք հանդիպիր սմա ուսանելով կամ արինակելով, յիշեսչիր սրբալի մտօք ի մարբափայլ յաղաթս ձեր|| (238բ) ||| կինն Շահումն, և այլ արեան մերձաւորսն՝ զկենդանիսն և զննչեցեալսն առ Քրիստոս, [ևս ...] զեղկելի գրողս զԿարապետ եպիսկոպոս, և զհայրն իմ՝ զԶատիկն և զմայրն իմ՝ զՇալիստան, և զայլ ամենայն մերձաւորսն՝ զկենդանիս և զհանդուցեալս ամենայն ննչեցելովք. յիշեսչիր առ Քրիստոս եւ Քրիստոս որ առատն է ի տղրս ողորմութեան, ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ ողորմեսցի ի միւսանգամ գալուստն իւրում. ամէն: Հայր մեր որ յերկինս:

Կնեաղբոյմ՝ 52բ, 237բ «Քրիստոսի ծառայ Տէր Սարգիս, ՌՃԽ (1691)»:

2. Լուսանցագրութիւններ

1. 150բ (Ներքին լուսանցում). Բանն ի բանաւորէն բան ||| ի մախաղէն ||| շու:

2. 151ա Անձն ի շուրջ կու գայր, բարն երկաթն կու ծակէր:

3. 199բ (Պատոված ներքին լուսանցում պահպանվել են երկտող գրության աշակողմյան բառերը). ||| զի յառաջ. Տէր Աստուած մեր, կեցո: ||| այլ արինակ է. լաւ միտ դիր:

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Յոհանավանք

ՌԼԲ—1583

Գրիչ՝ Ովանէս, Ղուկաս արեղայ: Մաղկող՝ Ղուկաս արեղայ (գրիչը): Սաա-
ցող՝ Պարոն Միրզայջան:

Թերթ՝ 308. շարված՝ 17բ—18ա, 100բ—102ա, 155ա, 244ա, 307: Պրակ՝
 $1 \times 4 + Ա - Ի Ե \times 12$ (ԻԵ՝ 7) + 1×4 : Նյութ՝ թուղթ: Մեծուքյուն՝ $25 \times 18,5$: Գրու-
քյուն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 21—22: Կազմ՝ դրոշմազարդ շաղանակա-
գույն կաշի, միջուկը տախտակ, Ա. փեղկին մետաղյա խաչ՝ 5 կոստղերով, Բ
փեղկին 2 կաշվե ելուստ, աստառը՝ նարնջագույն թավիշ:

Մանրանկարչություն— տերունական նկարներ՝ 20 և խորաններ՝ 10 (1ա—
17ա), ավետարանիչներ Մատթեոս՝ 18բ, Մարկոս՝ 102բ, Ղուկաս՝ 155բ, Հով-
հաննես՝ 244բ, կիսախորաններ, լուսանցազարդեր, զարդագրեր: Գույներ՝ կար-
միր, կապույտ, կանաչ, դեղին, սև, մանուշակագույն:

Վիճակ՝ բավարար, խունացածության և ցեցակերության բազում հետքե-
րով:

Մանր. Ավետարանս պատկանում է Մեծամոր (Նախկին Ղամարլու)
գյուղի բնակչուհի Աստղիկ Աղաջանյանին: 1918 թ. գաղթել է Սուրմալուից և
հաստատվել այստեղ: Ըստ նրա վկայության, Ավետարանս եղել է իր ամուս-
նու՝ Սուրմալուի Հյուսեյն գյուղի բնակիչ Դավիթ Գաբրիելյանցի (այժմ հան-
գուցյալ) նախնիների սեփականությունը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- ա. 19ա—100ա. Աւետարան ըստ Մաթթեոսի:
բ. 103ա—154բ. Աւետարան ըստ Մարկոսի:
գ. 156ա—243բ. Աւետարան ըստ Ղուկասու:
դ. 245ա—302բ. Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

- ա. 10ա. Զանպիտան գրիչս և նկարիչս Ղուկաս յիշեցէք առ Տէր:
բ. 19բ. Վա՛յ ինձ, թանաքիս համար թքանէք զիս, թէ հայհոյէք:
գ. 23բ. Վա՛յ ինձ, Քրիստոսս, քեզ մեղայ (նման՝ 26ա, 37ա):
դ. 36բ. Վա՛յ ինձ, Քրիստոսս, ողորմեայ ինձ՝ Ովանէսիս:
ե. 44ա. Թուխսք լաւ չէ կոկած, անմեղադիր լեր:
զ. 49ա. Վա՛յ զիս, որ չեմ բաւական այս բանիս, մեղաւոր Ովանիսիս:
է. 58ա. Վա՛յ ինձ, թէ ո[ն]ց լինիմ Վ (գ)երիս,
Ճանճերն առին ի հողիս,
Այլ չթողին ոսկերացս միս,
Միթէ Աստուած անէ մեզ լիս:

Պարոն Զատիրեկն է:

- բ. 59ա. Պարոն Շահումաղէն յիշեցէք, որ բազում սովացուց մեզ:
բ. 59բ. ԶՈւնպրիշատն յիշեցէք, բազում ճշաշ էրեր:

ժ. 61բ. Ովանէս:

ժա. 64ա. Պարոն Զատիրէկի[ն] յիշեցէր: Վա՛յ զիս, Ովանէս, զրիշս յիշեցէր:

ժբ. 64բ. ԶՅուհանէսն յիշեցէր, որ իմ է հայր:

ժգ. 65բ. Ես Ովանէս, որ եմ յՈւրծա Սալարսզ, մեղար:

ժդ. 73բ. Վա՛յ զիս, մի՛ մեղադրէր, մոնթ հենց արաւ զուս տանելիս: Պարոնաէր Ոսկան էրեկ հաց մեծաց ած. փաւ է:

ժե. 79ա. Վա՛յ մեզ, որ Պահարուլուն խիստ ա նեղել զմեզ:

ժզ. 79բ. Մեղ թանարին չէ, թիթիայ ու նշշիտին:

ժէ. 100ա. Պարոն Զատիրէկի մեղքն բարձցէ ի դառն աշխարհէ. ամէն: Պարոն Շահումաղէն յիշեցէր: Ովանէս զրիշս յիշեցէր:

ժբ. 117ա. Թուխթս չէ լաւ, անմեղադի[ր]: Ովանէս, վա՛յ իսև Ովանէս, իմ հայրն Ոհանէս:

ժբ. 120բ. Վա՛յ թխթիս դարան:

ի. 124ա. Աստուածատուրն, որ մեզ Ա (1) ճաշ էրեր, աւրհնեա՛:

իա. 173բ. Տէր Յիսուս Քրիստոս, ըս աստուածային մարդասիրութեամբ որսպէս զարդարեցեր ԲԺ-ան վարդապետքն ի սուրբ արքայութեան ըս և արժանի արարէր, այնպէս արժանի արասցես զՄիկայէլ վարդապետն ԲԺ-նից, որպէս մայր ի վերայ որդոյ խնամս արկէ, այնպէս ի վերայ մեր զբրգուեսցէ, և բազում անգամ ճաշակեաց մեզ սիրով ի վերայ Աւետարանիս:

իբ. 302բ Փա՛ւր...|| 303 ա) Շնորհիւ Տեառն Աստուծոյ և ողորմութեամբ նորին սկսայ և Սուրբ Հոգովն կատարեցի զշորեքեան Աւետարանս, որ է բան Աստուած և սուրբ անարեքնութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: Եւ նուաստ և բազմավէր անյիշելի Ղուկաս ի յանկ և ի յաւարտ հանի զսուրբ Աւետարանս ի յընդիր արինակէ լաւ, ի յայսմ դառն և ի շար ժամանակիս, զոր արինակ անարեքն յազգն Աւսմանեցոյն եկեալ յերկիրն յԱյրարատեան և բազում վնաս արար և բազում սրախողխող եղեալ և ԿՌ (60000) հոգի գերի և սուրն տարեալ:

Եւ արդ, շորից Աւետարանացս բազում արինակաւ ցուցանի, զԴ գեաւ Ելանէ...|| (304ա) Ուստի տեսեալ սմա անճառ փրկագործ անարեքնութեան խորհուրդ, զովելի և մարբամիտ արքայ արքայիդ, իշխան իշխանաց, պարոն պարոնաց պարոն Միրզաչան և ամուսին իմ՝ պարոն Խատիճայ Սալքան, և որդին իմ՝ Նարինթէկ, և կողակիցն իւր՝ Գուլաղէն, և կ[րտ]սեր որդին՝ Ատիրէկ, կողակից Խոնձխարուն, և զուստր իմ՝ Գուլթէղէն, և կ[րտ]սեր եղբարն իմ՝ պարոն Գալուստն <Գալուստն> և կողակից Մարիանն, և միւս եղբայրն՝ պարոն Յոհանէս, ամուսին՝ Ատիփաշէն, որդին՝ Թաղբիգուլին, և միւս եղբար՝ Նեւսէս, <կողակից> կողակից՝ Խոնքիփաշէն, որդիքն՝ Ղուլիջան, Սիմոն-բէկ, էլաղէն, որդին՝ Սատաղէն, եւ թոռներն իմ՝ Ամիրբէկն, Ազիզբէկ, Աբգումբէկ, Անիրբէկ, և ըսյրն իմ՝ Գալուր, Սալքան, Եղիսաբէր, որ աւարտեցաւ սայ ի դառն և ի նեղ ժամանակիս և ի || (304բ) թվականիս Հայոց ՌԼԲ (1583): Եւ գրեալ էր Մաթէոս գլխէն մինչև Մարկոս գլխի այն տեղն, որ ասէ. [Զին]չ տացէ մարդ փոխանակ անձին իւրոյ, և զմնացեալն Գ զլուխ ետ գրել պարոն Միրզաչան ձեռամբն Ղուկաս արեղանին. ամէն:

Գարձեալ յիշեցէր պարոն Միրզաչան և պարոն Գալուստն, որ չերմեռանդ սրտի[ւ], հաստատուն յուսով, կատարեալ հաւատով ցանկացան ի այս աստուածախաւս և վարդափթիթ բուրաստանիս: Եւ կատարեցաւ սուրբ Աւետար

րանս ի դուռն հոյակապ և գ[մ]բեթաձև և կաթողիկաշէն Յոհանավանուց Սուրբ Կարապետիս, Սուրբ Վարշամակիս, Սուրբ Ստեփանոս Նախավկային և այլ ամենայն սրբոց, որ ա[ս]տ կան հա[ւ]աքեալ, բերեալ սուրբ Աւետարանս ի գիւղայքաղաք Կարբի և ետ ի դուռն Սուրբ Աստուածածնին՝ յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց՝ կենդան[ե]աց և ննչեցելոց. ամէն:

Գարձեալ յերես անկ[ե]ալ աղաշեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմայ տեսութեամբ, արինակելով կամ զաղափարելով, յիշեցէք զվերայգրեալս՝ պարոն Միրզազան և պարոն Գալուստն, որ ցանկացան ի յայսմ վարդափթիթ, լուսափայլ Աւետարանիս, ետ յիշատակ ի դուռն Կարբոյ Սուրբ Աստուածածնին՝ յիշատակ ինձ և ծնաւդ[ացն] և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն: Աստուած զէն քահանայն և ժողովուրդն արհնէ, որ ուղիղ սրտիւ, լի բերանով Աստուածողորմի ասէ, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի իւր միւս անգամ գալստ[ե]անն. ամէն: Յիշէք զՄիքայէլ վարդապետ, որ բազում աշխատանք արաւ ի գրելն Աւետարանիս վերայ մեր:

Վա՛խ, վա՛խ, խիստ նեղացայ ի գրելն և ի նկարելն Աւետարանիս, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս Ռ (1000) տեղ փոխեցի: Վա՛յ հաց, վա՛յ հաց, բանի՛ թողուս:

2. Հետագայի

ա. 305բ. Զվերջին գրնաւդ սուրբ Աւետարանիս՝ ըզբարեմիտ և աստուածասէր տանուտէրն Մարտիրոսն, որ ստացաւ ըզսայ ի հալալ վաստակոց իւրոց՝ յիշատակ իւր և ծնողացն, հարն՝ Զանաղին, և մարն՝ Մէլիփին, Մարտիրոսին, և եղբարն՝ Կիրակոսին: Արդ, աղաշեմք զձեզ, սուրբ քահանայք, յորժամ կարդէք զսրբազան Աւետարանն, յիշեցէք ի մարբափայլ յաղաթս ձեր ըզգծաւդ սուրբ Աւետարանիս՝ զՄարտիրոսն և զծնաւդսն իւր՝ զԶանաղէն և զմայրն իւր՝ զՄէլիփն, և զկողակիցին իւր՝ ըզՔամամն և որդիքն՝ զՊօղոսն և Պետրոսին, և մեծ եղբայրն իւր՝ զԿիրակոսն, [որ] առ Աստուած հանգուցեալ է, և փոքր հանգուցեալ է Կիրակոսն. արարիչն Աստուած երկայն աւուրս, հանգուցեալ է, երկայն աւուրս պահէ. ամէն (այսպես):

Գրեցաւ սուրբ Աւետարանս < յիշատակարան սուրբ Աւետարանս > յիշատակ Մարտիրոսին և ծնողին, հօրն՝ Զանաղին և մօրն՝ Մէլիփին, և եղբարցն՝ հանգուցեալն Կիրակոսին, և հանգուցեալն Կիրակոսին. ամէն:

Թվականին (աղճատված, հավանաբար՝ ՌՃԼԶ (1687)):

բ. 306ա. Այլ և կրկին և վերստին յիշեսցուք վերջի նորոգող սուրբ Աւետարանիս, այլ և ի նոյն ազգեն ||| ի Սարգիս, մեծ որդին՝ Յովակիմն, կողակիցն՝ Հուրիսանն, միւս որդին՝ Գանէլն, կողակիցն՝ Գարանն (լուսանցքում), թոռն՝ Արզումբէկ, եղիազարն, դուստրն՝ Նուպարն, նա ևս Գանէլ, կողակիցն՝ Գօլուաթն, բուրն՝ Վարդիթ[ե]րն, Մայրանն և Գեարանն:

Յիշեսցուք կր[տ]սեր որդին՝ պարոն Գրիգորն, կողակիցն՝ Խանգաւէն և Հէրիֆնազն, անդրանիկ որդին՝ Պետրոս խոհեմամիտն և Սարգիսն, Սանւրոսն, դուստրն՝ Մարգարիտն, Հօնօմսիմէն, Յաննէն, Մայրանն: Սուրբ Աւետարանս օրհնէ զՊետրոս շարպին (շալապի՞ն). նա նորոգեալ ետ սուրբ Աւետարանս: Օրհնեալ լինի Պետրոսն և կողակիցն՝ Գեարան խաթունն:

Թվին ՌՃԶԳ (1734) յունիս ամսո ԻԳ (24). երանելիք հայրք իմ և եղբայրք, յիշեցէ[ք] զմարբափայլ յաղօթս ձեր թուական գրող և վերակացու

կազմող սուրբ Աւետարանիս՝ Աստուածատուր տխմար իբր քահանայ ևս յիշէք ի Տէր Քրիստոս. ամէն: Հայր մեր որ: ժամանակն առատ է, բայց հայք՝ գերիք բազումք ի ձեռս Փաբաւոնի: Վա՛խ, վա՛խ, հայք կան ի մէջ տարակուսի:

Ղզլբաշն դեռևս ջանայ [դ]առնալ ի յերկիրն իւր, զի ազատեսցէ:

306 բ. Հայրք մեր և եղբարք, գիտասցիք վե՛հ ունիմք հոգևորական մխիթարանք առ հայրն մեր սրբազան կաթողիկոսն Տեառն Արաքսամ զարդարեալ հոգի հովիւն մեր, և սուրբ Երուսաղէմայ յառաջնորդ Տեառն Գրիգոր աստուածաբանութեան վարդապետաց վարդապետն, և բից երանեալն և Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարդ Յովանէս վարդապետ քաջ բարունին Բաղիշեցի, և սուրբ գահին մերոյ և յառաջնորդ Յակոբ աստուածաբանութեան հեղահոգի վարդապետի՝ քաջ և հոնորի յիշեցչիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ի Տէր. ամէն:

Յիշեցէք Կարբու Սուրբ Աստուածածնի եկեղեցո քահանա աւաքէրէց Տէր Աստուածատուրն, Տէր Ազարիէն, Տէր Յարութիւնն, Տէր Ղեվոնդն, Տէր Սարգիսն, Տէր Կիրակոսն, լուսար[ար] Տէր Սարգիսն, ժամկոչ Գանէլն. յիշեսցիք ի սուրբ և մազուր յաղօթս ձեր. ամէն:

306բ. Աւետարանիս կազ[մ]ող և նորոգող Յոհաննավանցի վարդան արեղայս [յիշեցէք], և դուք յիշեալ լիջիք յառաջի Քրիստոսի:

17

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՁԺԸ—1469

Գորի

Գրիչ՝ Գրիգոր:

Թերք՝ 302: Պրակ՝ Ա.—ԻԵ+4 թերթ: Նյութ՝ մազաղաթ: Մեծութուն՝ 14×20,5: Գրութիւն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր, զլիսագրերը՝ սակի: Տող՝ 20: Պահպանակ՝ մազաղաթ 2: Կազմ՝ սև թավշով պատված դրոշմազարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ, մետաղյա անկյունակալներով և զարդերով:

Մանրանկարչութիւն՝ Ավետարանիչներ, խորաններ, լուսանցազարդեր և զարդագրեր:

Մանր. Ձեռագիրս պատկանում է Արթիկ քաղաքի բնակիչ Տիգրան Հակոբյանին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

ա. 97ա. Կամաւ ամենակալին Աստուծոյ Հաւր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ, ևս անարժան Գրիգորս, անուամբ միայն արեղա, ետու յաւժար կամաւք զիմ հոգոյ յիշատակ սուրբ Աւետարանս ընծա ի դուռն Սուրբ Աստուածածնին Քումանենց Կարողիկէիս, ձեռամբ պարոն Զաբաբիային, զի որք կարգան կամ արինակեն, միով Աստուած ողորմախ աւգնական լինին վերայգրելոյն ի վերջի յիշատակարանն: Եւ որ ոք հեռացնէ զսուրբ Աւետարանս ի դրանէ Կարողիկէիս, կամ զողանալով, կամ ծախելով, կամ գրավելով, կամ յաշխարհականաց, կամ եկեղեցականաց՝ մեր մեղացն պարտական լիցի:

Ի թվին 269 (1469): Եւ էին ի ժամանակիս կարգաւորք ի դուս սուրբ եկեղեցոյս՝ Բարսեղ, Յովանէս, Մարգարէ ծերք, և փորունք, բարիք և հլուք՝ Ներսէս, Աստուածատուր, և Խաչատուր, և սարկաւազ Մարտիրոս և Յովանէս, զոր Աստուած բարով վայելիել տացէ, և յետ աստեացս զերկնից արքայութիւնն պարգևեսցէ. ամէն: Հայր մեր:

Յիշեցէք զբարի հոգի վարպետն զՇահրիարէն, որ Աւետարանիս զսեկն շընորհեաց: Քրիստոս զիւր արքայութիւնն շնորհէ Շահրիարին:

բ. 298ա. Փա՛ռք...// (300բ) Գրեցաւ սայ ի թվականութեանս Հայոց 269 (1469) ձեռամբ մեղսաներկ և փցուն գրչի Գրիգորի՝ անուամբ միայն արեղայի, ի զեղարաղարս Գորի, ընդ հովանեաւ զմբեթարդ Կարողիկէի Սուրբ Աստուածածնի, վասն յիշատակութեան հոգոյ իմոյ, հօր իմոյ՝ Չարեասի, և մօր իմոյ [յ]՝ Վարդեաիկնա, և եղբարց և ամենայն արեան մեր [ձ]աւորաց իմոց, և ամենայն երախտաւորացն, տեանն իմոյ Տէր Ստեփանոս արքեպիսկոպոսին՝ աթոռակալի Սուրբ արաբելոյն Բարդուղիմէոսի, և վարդապետացն իմոց՝ Յովանէս կուսակրօն արեղայի, և Ստեփանոսի, և Յակոբի, և այլ մեծի և փոքու: Եւ երախտաւորացն մերոց, որք ուտելով և ըմպելով, սգեցուցանելով և հանգուցանելով աշխատեալ են վասն մեր՝ որք հանգուցեալք և որք կան այժմ, ողորմեսցի Տէր և շնչեսցէ զյանցանս նոցա, և երկնից արքայութեան արժանաւ// (301ա) որս արասցէ. ամէն:

Այլ և զՏէր Դուկաս արքեպիսկոպոս Հախրատու, որ բազում սիրով ընկալաւ զմեզ ի յարկս իւր և մխիթարեք զմեզ առատապէս, զոր Տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ զնա հանդերձ պարոն եղբարքն իւրով՝ պարոն Մուրադովն, պարոն Զաֆարիովն և պարոն Քարիմշաովն, եւ յետ աստեացս ելանելոյ՝ զերկնից արքայութիւնն պարգևէ ամենեցուն. ամէն:

Նա և զեղբայրս իմ ըստ հոգոյ զՅոհանէս սրբասէր արեղա և բաշ քարտուղար, որ մինչև ի խորին ծերութիւնն ընդ աստուածաին դրոց դատեցաւ, յիշեցէք ի Տէր, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

Այլ և Զաֆար էրէց և զփակակալ սուրբ Կարողիկէիս զԲարսեղ սրբասէր քահանայն, և զՅովանէս մաքրամիտ քահանայն և զայլ մինդէն եղբարքս յիշեցէք ի Տէր, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն: Նա և զդեռաբուսիկ ձեռնասուն աշակերտս իմ// (301բ) զՄարտիրոս դպիրն, որ բազում աշխատութեամբ ծառայեր մեզ, և ձեռնատու լիներ ի գործ արուեստիս, զոր Տէր Աստուած պահանեսցէ զսայ ամենազօր աջովն իւրով մինչև ի խորին ծերութիւնն. ամէն:

Այլ և զիս՝ զանպիտան ծերունիս միք մոռանար, զխախտեալս և զտառապեալս, զի պակասեալ էր աշքս ի լույսոյ, և անձս ի յուժոյ, այլ վասն թախանձանաց սրտիս սկսա, և այսչափ էր կար իմ: Այլ թողութիւն արարէք վստահութեան և ամենայն յանցանաց իմոց և միով Աստուած ողորմիւ աւգնական եղբուր տառապեալ անձին իմոյ, և ողորմութիւնն Աստուծոյ ի վերայ ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս եղիցի. ամէն: Հայր մեր:

2. Հետագայի

ա. 301բ. Զվերչին ստացող սուրբ Աւետարանիս Առաքել էրէց, որ զստացայ զսայ և ազատեցի ի ձեռաց անարիւնաց վասն հոգոյ փրկութեան և վասն// (302ա) ազատութեան սուրբ Աւետարանիս, և վասն հոգոյ յիշատակ և ծնողացն իմ, հարն իմոյ՝ Կարապետին և մարն՝ Շահպէկին, Մարգարտին, և եղ-

բարցն իմ՝ Իգնատիոսին, Գասպարին, Պօղոսին, և եղբորորդոցն իմ՝ Պետրոսին, Մելիումին, և կենակիցն իմ՝ Յեքարին, և հարսին իմ՝ Թուրվանդին, Կուլվարդին, և հանգուցեալ քվերացն իմ՝ Հանձրեարդին, Իբրիսինին, և ամենայն արեան մերձաւորացն հանգուցելոցն. ամէն:

Եւ վասն աշխատե[լոց] և կամակից եղ[ել]ոց, որ կամակից եղաւ վասն ազատութեան Աւետարանիս շատու և փոքու, և դաւակն իմ Հստեքանոս և սարսն Բարսեղն, դուստրն՝ Հանձրեվարդ, և դանքաշ իմ՝ Սուլբան, և որդի՝ Զազարէն, և հարսն իմ՝ Բիկիսիան, և դուստր Ղզլարեկին՝ Նազուխան, և սանայմեր իմ՝ Թանկումն, և վարպետն իմ՝ Տէր Ոսկանն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և մեղաւոր Յունջան:

302բ. Ո՛վ սուրբ քահանայք և ընթերցողք սուրբ Աւետարանիս, կարդալով կամ արինակելով, տեսանելով յիշեցէք զՏէր Առաքելն և ծնողսն իւր, և աներն իմ՝ Վարդան. յիշողքն՝ յիշեալ լիցի առ Քրիստոս. ամէն:

բ. 302բ. Ես Միրախ և եղբայրս իմ՝ Յոհանէսս, միաբանեցաք և զննցինք զսուրբ Աւետարանս և մեր խաւարեալ հոգւոյս ի լոյս փրկութեան ի հալել վաստակոց մերոց՝ յիշատակ հոգւոյս մերոյ և մեր ծնաւդացն, հարն՝ Մատուրին և մարն՝ Շնամորին, և եղբայրն իմ, որ հանգուցեալ եմ առ Քրիստոս, Յաւանիսին, և կողակիցն իմ՝ Հոսումսիմին, և որդին իմ՝ Բեկումին, դուստր իմ՝ Ուլումին, էվազին, և եղբար՝ Անկողին, Սուլբանին, և որդին իմ՝ Մատուրին, Գարին, Ատին, Մելիսեղեկին, և դուստր իմ՝ Խանաղին:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սուրբ քահանայք, որ հանդիպէք զսուրբ Աւետարանիս, յիշեցէք զսրբահոգի Մերախ, Յոհանէսս և լիաբերան ողորմի աս[ա]յցէք: Եւ Քրիստոս, որ առատն է ի տուրս բարեաց, ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ ողորմեսցի. ամէն: Թվ[ին] ՌՄԷ (1608): Հայր մեր, որ...

գ. 302բ. Աստուած ողորմի պարոնին Պէնանին, որ նորայ ձեռարքն իլաւ, որ ինքն վկայ էր: Խորեն Տէր-Յակոբեան:

դ. 2ա. Խորեն քահանա Տէր-Յակոբեանս 1900 թ., մկրտութեանս անունը Պարսամ Գասպարի, տասն և եօթ տարի մնացի Սուրբ էջմիածնի ճեմարանում, ստացա քահանայական կոչում վերն յիշեալ թվին:

ե. 3բ. Մնվեցի 1870 թվին: Սովորեցի ճեմարանում ևս Պարսամ Տէր-Յակոբեանս: Վեց տարի սովորելուց ետոյ ստացա սարճավաճի կոչում, մինչև մի տասնեակ տարի ետոյ ձեռնադրվեցի քահանա 1900 թ. Մկրտիչ կաթողիկոսի ուրուք և անվանեցին Խորեն քահանա Տէր-Յակոբեան:

զ. 10ա. Նվեր այս Աւետարանս Մկրտիչ կաթողիկոսից Խորեն քահանա Տէր-Յակոբեանին, 1901 թ., էջմիածին:

է. 14ա. Այս Աւետարանս կոչվում է «Ոսկի Աւետարան»: Ձեռնադրվեցի քահանա 1900 թվին, Մկրտիչ կաթողիկոսի ուրուք: Խորեն քահանա Տէր-Յակոբեան: Մնվեցի 1870 թ., ձեռնադրվեցի 1900 թ., Սուրբ էջմիածին:

Տարև

Գրիչ՝ Յովաննէս կր.: Մաղկող՝ Մարկոս սրկ.: Ստացող՝ Յակոբ արքեպս.: Թերթ՝ 243: Պրակ՝ Բ—ԻԲ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծուրյուն՝ 18,5×21: Գրու-

ըյուն՝ երկայուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 21: Կազմ՝ դրոշմազարդ կաշի, միջուկը՝ աախտակ, անկյունները մետաղյա եռանկյունիներով ամրացված:

Մանրանկարչություն—Մարկոս ավետարանիչ՝ 69բ, կիսախորաններ Մարկոսի, Ղուկասի և Հովհաննեսի, լուսանցազարդեր և զարդազրեր:

Վիճակ՝ անբավարար. պակասում է Ա պրակը. լուսանցային մասերը խոնավությունից փտած, կազմի թիկունքը քայքայված և հետագայում մասնակիորեն նորոգված:

Ծանոթ. Ձեռագիրս պատկանում է Արթիկ բաղաբի բնակիչ Տիգրան Հակոբյանին:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Աւետարան ըստ Մատթէոսի (սկզբից թերի):

բ. Աւետարան ըստ Մարկոսի:

գ. Աւետարան ըստ Ղուկասու:

դ. Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

240ա. Փա՛ռք...|| (240բ) Գծագրեցաւ վսեմական, անբաղդատելի, [ա]-մէնանուշակ աստուածահրաշ և <և> գերափայլ, տիեզերալուր, շորեթագեան, մշտահոս վտակս՝ քառաբուխդ ի պէտս ծարաւեաց զՔրիստոս աստուածադաւան ժողովրդեան, յաղագս փրկութեան յաշխարհի, որ կերակրէ և արբուցանէ զհոգեոր հացն անմահութեան և զչուրն կենաց յեղեմական վտակացն, և երկնից իջեալն, ի զովացումն և ի խրախութիւն պասքեալ և կարաւտեալ անձանց: Եւ է սայ բան Աստուծոյ, որ և խաւսի [անս]ուտն Աստուած, ցանկ և հանապազ յուրախութիւն՝ տրտմեցելոց, բժ[ի]շկ՝ հիւանդաց, խոստովանութիւն՝ ճշմարիտ զՔրիստոս Աստուած դաւանողաց, քաւութիւն՝ մեղաւորաց, յոյս՝ մեղուցելոց, լոյս՝ խաւարելոց, լուծիչ՝ կապելոց, աղատիչ՝ գերելոց, դաստիարակ՝ մանկանց, սփոփանք՝ երիտասարդաց, դարձուցիչ՝ մոլորելոց, հաստատութիւն՝ ծերոց, կենդանութիւն՝ մահացելոց, սրբիչ՝ ամենայն ախտից հոգոյ և մարնոյ, հալածիչ՝ դիւաց: Եւ որք ուղիղ || (241ա) հաւ[ատ]ով խոստովանին զՅիսուս Քրիստոս Աստուած [հաւ]ասար Հաւր և Հոգոյն Սրբոյ մի Տէր, մի Քրիստոս, մի դէմ, մի բնութիւն համայն Աստուած և Բան մարմնով անբաժանելի, զԲանն եղեալ մարմին, զԾնաւղն Աստուածածին, և զխաշն, և զմահն Աստուծոյ խոստովանի, նորա ո՛չ տեսանն զմահն յաւիտենից, և ո՛չ դատապարտին ի դատաստանին, թէպէտ և բիւր անգամ մեղուցեալ իցեն, այլ խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ արժանի լինին ընդ Քրիստոսի ուրախանալ, և ընդ սուրբս նորա, որպէս ինքն ասաց, թէ՛ Ուր եսն եմ, անդ և պաշտունայն իմ եղիցի:

Եւ արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌԺԷ (1568), ձեռամբ մեղուցեալ և անարժան, անպիտան և մեղաւոր Յովաննէս սուտանուն կրանաւորիս, որ անուամբս միայն եմ և զործովս ոչ, ի դուռն մեծահռչակ և անուանի սուրբ Աթոռոյս Տաթևոյ և բաղմահաւաք սուրբ նշխարացս, որ աստ

կան հաւարեալ, և ընդ հովանեալ Սուրբ Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տեսուն Գրիգորիսին և արհեսպիսկոպոսութեան սուրբ ուխտիս՝ Ստեփաննոսին, որ էր լուսարար // (241բ), ի երկիրս Մաղրնջուխ, որ կոչի Ղափան, իշխանութիւնն Շան Քահմանին, ի խնդրոյ երջանիկ և ընտիր արհեսպիսկոպոսին Յակոբայ, սուրբ ուխտին Շախկախոյ, որ լուեալ ի սուրբ գրոց, թէ երանի որ ունի զաւակ ի Սիոն և ընտանի յԵրուսաղէմ Վերինն, և բարեխաւէ առաջի Աստուծոյ յաւուրն ահեղին. վասն այն պատճառին ըստացաւ զսուրբ Աւետարանս ի հալալ ընչից իւրոց՝ յիշատակ հոգոյ իւրոյ (այստեղից գիրը և թանաքը փոխվում են) և իւր որդոյ՝ Տէր Յովանէսին, հաւրն իւրոյ՝ Վալարէն, և մարն իւրոյ՝ Շահալամէն, և բուերն իմ՝ Գուլսանամէն, և եղբարն՝ Սանուալէն, Զաք//էսին /// [մեր] ձաւորաց /// [կենդ] անեաց և մեռելոց:

Արդ, աղաչեմ զամենեսեան, որ հանդիպիք սմայ կարդալով կամ արինակելով, յիշեսցիք ի մարբափայլ յաղաթս ձեր զվերոյ գրեալսդ և զՅովանէս զանարժան գրիչս, և լի սրտիւ թողութիւն խնդրեցէք մեր բաղում մեղացն, և Աստուած զձեզ յիշէ ի միւսանգամ զալստեանն իւրում. ամէն: Հայր մեր: Ընդ նմին յիշեցէք և զՅուսափանէն, որ էր տնտես վանիցս:

2. Մաղկողի

69բ (Մաաթեոս ավետարանչի նկարի տակ). Չեռամբ ծաղկեցաւ Մարկոսի սարկաւագի: Անարինակ սղալանացս թողութիւն հայցեցէք:

3. Հետագայի

ա. 242բ (Բոլորգրով). Փա՛ռք ամենասուրբ Երրորդութեանն Հաւր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ. ամէն:

Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ձեռամբ փրուն և բազմամեղ գրչիս՝ սուտանուն Սալար (ջնջված և գրված՝ Յովանէս) արեղաս, ի խնդրոյ բարեմիտ և հեղայհոգի Մարկոս էրէցս, [որ ըստացաւ զսա] (գրված է վերևում) անջինջ յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողացն, հաւրն իմ՝ Պապայջան, մայրն իմ՝ Ղաղամին, և եղբարց իմոց՝ Սարգիսին, Մուրաթին, Մարիոս, որ է Քրիստոս փոխեալ, և քեբրացն իմոց՝ Մարիանին, Խանաղին, Ուսափանին, Խարունին, որ է Քրիստոս փոխեալ, և պապն իմ՝ Մբսուրայ, և կողակցին իմ՝ Խանաղին, և եղբարայ կողակցին՝ Պահալուին, Սիմին, և հայրեղբայրն իմ՝ Ախիանին, Ովանիսին, Ռեանիսին, Քանումին, և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեաց և նընջեցելոցն. ամէն: (Երկու տող անուններ նույն գրով գրված և ջնջված. «Վաչիգանին, Ղասումին, Ովանէսին, Հիւանիարին, Փանոսին, Պախին, Յոհաննիսին»): Արդ, աղաչեմ զամենեսեան, կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մարբափայլ աղաթս ձեր. ամէն: Հայր մեր:

բ. 243ա. Ես Սարգիսս գիր տուի իմ [եղբա]ւր Տէր Մարկոսին, երից աւանեկ, որ մեք դուս ելանք, մեր ապրանքն բաժանեցինք, գր[ե]անքն ընկաւ նորայ բաժին. մեք ուրիշ ապրանք կալանք մեզ, իմ այլ բան չկայ գրե[ե]անքին հետ անպատճառ, այլ նշան չկայ:

Յոհանէս քաւխան վկայ, Մարտիրոսն վկայ, Սարգիսն վկայ, Մէլիքն վկայ, Ղուկասն վկայ, Իրիցու վանքայ մեծ ու փոքր ամէն վկայ, որ հնցի լաւ էն էզուց այլ տաւի շինի:

գ. 242բ. Այս է Պալ ||| փոքր հսպան՝ Դ (4), Յակոբն՝ ԲՌԺԶ (2016), Զաֆարն՝ ԻԳ (23), Աւաֆն՝ Ի ՉԱ (701) շայ[ի], Գալաֆն՝ ԱՌ (1000), Գաւօն՝ ԼԳ (33) շայի, Մկրտումն՝ ԱՌ (1000), Մեսրոբն՝ ԶՌ (6000), Քաջալն՝ ԳՌ (3000), Ակակն՝ ԲՌ (2000), Օվանն՝ ԲՌ (2000), Ոսկանն՝ ԱՌ (1000), Եսային՝ ԴՌ (4000), Յարութիւնն՝ ԼԴ (34) շայ[ի], Գալուս[տ]ն՝ ԼԵ (35) շայ[ի], Տէր Ալեֆն՝ ԳՌ (3000):

դ. 243ա. Այս է մե[ր] վարպ[ե]տի մեռացի դամն թվին ՌՄԼԴ (1785)-ին: Այս է մեր տիրացու Ավետի հարս[ն]քի թիւն ՌՄԼԵ (1786)-ին: Այս է Ավետիս մի մօր մեռացի թ[վ]ին ՌՄԼԹ (1790)-ին: Եւ այ[ս] է մեր հայր լուսահոգին թվին ՌՄԽԳ (1794)-ին:

ե. 243բ (Նաւրգիր). Գրեցաւ [գ]իրս Երեմիտքանին միջումն ձեռամբ սարկաւար Սաղաքել, թուականի յայոց ՌՃԺԷ (1668):

զ. 243բ (Շղագիր). Աւետարանիս գինն տեւի են մենն ձի՝ ԲՌԷՃ (2700), մենն մեղար՝ ԵՃ (500), մենն աղի քսակ՝ Խ (40) շահի, Ճ (100) մարջան հատեկ, մենն ԼԳ (33) մրջ[ան], մենն ԺԷ (17) մրջան, է բմէն:

է. 243ա (Շղագիր). Աւղ, աղաչեմ դամենեսեան, ո՛վ քա[հա]նայք, կարողալով կամ արինակելով, Քրիստոսի սիրոյն համար մի Աստուած ողորմի աւել[ք] Հայրապետին և իւր ծնողացն. ամէն:

բ. 68ա (Ստորին լուսանցում, շղագրով). Աստուած ողորմի Հայրապետին (Նույնը՝ 112բ, 235բ):

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՌԺ—1561

Գրիչ՝ Թորոս երէց:

Թերթ՝ 283: Պրակ՝ Ա—ԻԲ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծութուն՝ 15,7×21,6: Գրութուն՝ երկայուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 21: Կազմ՝ դրոշմաղարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ կարմիր մետաքս:

Մանրանկարչութիւն՝ Հովհաննես ավետարանիչ, խորաններ, կիսախորաններ, լուսանցաղարդեր և զարդագրեր:

Մանր. Ձեռագիրս պատկանում է Արթիկ քաղաքի բնակիչ Տիգրան Հակոբյանին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

ա. 5ա (տուրանի մեջ). Խոնար[հ] ծառա Թորոս, հրամանաւ մահտեսի Նահապետ[ի], մահտեսի Կարապետն Մանառեան ամիրայի արքեամբ և ծախիւ[ք] գրեցաք ի թվին ՌԺ (1561), որ և ընթեռնանի, ի սուրբ եկեղեցին [յ]ի-

շատակ մատենցի (?), գտարին ի մի շաբաթով <ունի> ունի, և ընծայս մեծագինս Աստուածամայր եկեղեցին քան սա Ժ (10) տարի առաջ:

բ. 92ա. Ո՛վ սուրբ ընթերձաւ, զՔորոս էրեցս գրիչս յիշեայ և Աստուած զձեզ յիշէ:

գ. 222ա. Սոսկամ պտեղաերզս՝ Քորոսս էրեց վասն անարէնութեան իմոց գործոց, որս ասէ սրբոց. եւ ես եմ անկեալ յանդունդս խորոց: Մեղա Տեառն, մեղա Տեառն, մեղա Տեառն:

դ. 282բ. Զխորհեմ ընթերձողս, աղաչեմ յիշման արժանի առնել զբազմայմեզ զծող սորա՝ զՔորոսս, ու անկանի ոտս ձեր, զի ձմեռ էր և ցուրտ, և սկիզբն արարաք յունվարի Ժ (10) և վերջ՝ փետրվարի ԻԶ (26):

20

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ԺԶ—XVI

Թերթ՝ 148: Պրակ՝ Ա—ԺԳ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 10,2×14,3: Գրություն՝ միասյուն: Գիր՝ նոտագիր: Տող՝ 21, Կազմ՝ դրոշմազարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ: Վիճակ՝ բավարար:

Մանր. Զեռագիրս պատկանում է Արթիկ բաղաբի բնակիչ Տիգրան Հակոբյանին:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

—1ա Ցանկ:

1. 1բ—130բ [Մաշտոց ձեռագր]:

2. 131ա—147բ [Տաղք և զանձք]:

ա. 131ա [Տաղ Առաքել վարդապետի (ծայրակապ՝ ԱՌԱՔԵԼ)]—Այսօր Եհաս հրաման արարչէն...

բ. 132բ. Տաղ կորիւնի ասացեալ— Ես գիտէի թէ աշխարհս ինձ մուլք էր տրւած...

գ. 133բ. Տաղ կրտորնի, լաւ ասա (ի Մսիին Քերովրէէ)— Յէրէկ հողբորդ անցա...

դ. 135ա. Տաղ տղայի է, լաւ, անուշ ասէ (ի Նաղաշ եպիսկոպոսէ)— Արարիչն արարածոց մեզ բարկացա...

ե. 136բ. Տաղ մեծի է, լաւ ասա—Ո՛վ բահանայք և վարդապետք...

զ. 138ա. Ողբ վասն մեռելի, լաւ ասա—Ինձ ումէտ կայր և կուման...

է. 139ա. Տաղ դարիպի ասացեալ (ի Նաղաշ եպիսկոպոսէ)— Ղարիպի կեանքն է լալի, ողբերկական...

բ. 141բ. Գանձ վասն տղայի, լաւ ասա—Նայիմ, ողբամ ծընող տղայիս...

բ. 142բ. Երգ նրնջեցելոցն—Արարիչ և մարդասէր, անոխակալ և բարեգութ...

ժ. 144ա. Երգ նրնջեցելոց է—Ես ասացի [ի] վերանալ յինէն...

ժա. 146բ. [«Տաղ ի վերայ նորաշէն տան և այգի ունեցողի և լալու»]—Ցամեն առաւոտ և լոյս...

Ժբ. 147բ. [«Ողբ ի վերայ մանկանց»]—Եկայք, սիրելիքս զամձէն, զեղկելի գերիս ողբացէք...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Հետագայի

ա. 148ա. Կեսարացի Տէր Պողոսին է այս Մաշտոցըն. թվին ՌՃԿԵ (1716) առի:

բ. (Սկզբի կազմաստառի վրա). Այս եղև թվին ՌՄԽԴ (1795), սեպտեմբերի Ը (8). Ես Տէր Գալուստըս ըստացայ զայս Մաշտոցս, որ վայելեմք որքան կենդ[անի] եմք:

գ. (Պահպանակ Աա). Ի թվին ՌՄՄԲ (1803)-ին ևս նորընծայ Տէր Մարէնսըս առի վայելիլ, յիշատակ մահտեսի Պետրոսին, որդոյն՝ պարոն Քերօփին, վարձս Աստուծոյ առցէ:

դ. (Պահպանակ Աբ). Հակոբ քահանա Ասլանյանը ձեռնադրվել է 187[0] թ., մահացել է 1952 թ.:

ե. 12ա. Խորեն քահանա Տէր-Հակոբյան Ձիթիհանֆոլցին՝ 1917 թ., էջմիածին:

զ. 130բ. Ձիթիհանֆոլցի Խորեն քահանա Տէր-Հակոբյանը ծնվել է 1870 թ., ձեռնադրվել է 1902 թ., Սևան, Սարգիս եպիսկոպոսի ձեռքով:

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ա. Յոճան

ՁԺԹ—1470

Գրիչ, ստացող՝ Աբէլ:

Թերթ՝ թերթակալված չէ: Պրակ՝ Ա—Ի×12: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 18,5×27,5: Գրություն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 25: Կազմ՝ դրոշմադարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ կարմիր կտավ: Պահպանակ՝ մագաղաթյա թերթ, ուղղագիծ և բոլորգիծ երկաթազրով, մասն Ավետարանի:

Մանրանկարչություն՝ ավետարանիչներ, խորաններ, կիսախորաններ, լուսանցազարդեր և զարդագրեր:

Մանր. Ձեռագիրս պատկանում է Արթիկի շրջանի Մեծ Մանթաշ գյուղի բնակիչ Արիստակես Տերտերյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ա. Թուղթ Եսեթի առ Կարպիանոս:

բ. Համարաբառ կանոնք Ա—Ժ:

գ. Աետարան ըստ Մաթէոսի:

դ. Աետարան ըստ Մարկոսի:

ե. Աետարան ըստ Դուկասու:

զ. Աետարան ըստ Յովհաննո:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Գրչի

Այսմ անմահ <մահ>ական ըմպելոս և անգիւտ մարգարտիս և ամենազով արինակիս փափագաւղ եղէ՝ ես անարժան և սուտանուն Արէլ գրիչս, գրել ըզսայ ի ժամանակիս վերջինն՝ ի թուականութեան Հայոց ԶԺԹ (1470) [այլ ձեռքով՝ «ի դաւաոս Գուգարաց, ի թվին Ռե» (1591)] ի դաւաոս որ կոչի Խախոյ, ի դեաւղս որ կոչի Սուրբ Յոհան, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածանիս և Սուրբ Յովհաննու, և այլ ամենայն սրբոց, որ աստ կան հաւաքեալ:

Արդ, աղաչեմ զամենեսեան, որ ընթեանուր զսուրբ Աւետարանս զայս, յիշեսցիք ի սուրբ յաղաթս ձեր զփցուն գրիչս՝ սուտանուն Արելս // և հայրն իմ՝ զՅեսային, և ըզմայրն իմ՝ զՇուշանն, և զեղբայրն իմ՝ զՍիմէոնն: Դարձեալ յիշեսցէք ըզԱզաան տանտիկին և խնդրեցէք մեղաց թողութիւն: Դարձեալ զՂազար տնտեսն և խնդրեցէք զմեղացն թողութիւն:

Մանր. Ունի նաև Ռե (1591), ՌՄԱ. (1602) և ՌՄԶ (1757) թվականների հիշատակագրութիւններ, որոնք հնարավորութիւն չունեցանք ընդօրինակելու:

22

Ա Ղ Օ Թ Ա Գ Ի Ր Ք

Հալիձոր

ՌՃԼԹ—1690

Ստացող՝ Մարիան ապաշխարող:

Թերք՝ 96: Պրակ՝ Ա—Ը×12: Նյութ՝ մագաղաթ (1—68), թուղթ (69—96): Մեծութիւն՝ 8,2×10,8: Գրութիւն՝ միասյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Կազմ՝ դրոշմազարդ կաշի, միջուկը՝ տախտակ:

Մանրանկարչութիւն՝ ճակատազարդ, լուսանցազարդ և զարդագրեր:

Մանր. Ձեռագիրս պատկանում է Ապարանի շրջկենտրոնի բնակիչ Գուրգեն Քոչարյանին:

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սրբոյն Եփրեմի Խո[ւոյն]. Ոյք ընդ Աստուծոյ—Տե՛ս, Տէր, զտա[ւապանս] իմ և զցաւս... (Եփրեմի աղոթքները շարունակվում են մինչև Զ պրակի 4-րդ թերթը, որից հետո գալիս են հետևյալ աղոթքները):

2. Նորին աղօթք առ Տէր վասն գիշերոյ—Աղաչեմ զքեզ, Տէր Աստուած ամենակալ...

3. Եւ իւր խցումն, քէ որտեղ լինի: Խաւշականք է չորս կողմն, այսպէս ասա—Հայր սուրբ, Աստուած ճ[շմարիտ]...

4. [...] ի մօրէ—Աստուած որ զհայր և զմայր պատուեալ...

5. Այ[լ] աղօթք—Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, քեզ աւանդեմ...

6. Աղօթք առ պահապան հրեշտակն—Ո՛վ հրեշտակ Աստուծոյ...

7. ա. Աղօթք Գառնեցոյ ասապեալ ի կիրակին—Յաւիտենից և Աստուած և արարիչ...

- բ. Աղօբ Երկուշաբթի ատուր—Ո՛վ ամենակալ Տէր իմ...
- գ. Աղօբ Երեքշաբթի ատուր—Վերջին վայելչութեանցն վերանորոգող...
- դ. Աղօբ չորեքշաբթի ատուրն—Անկանիմ առաջի քո և աղաչեմ...
- ե. Աղօբ հինգշաբթի ատուրն—Ներող և ներգործող բազմից...
- զ. Աղօբ ուրբաթի ատուրն—էսպէս բարի և ամենակարող զօրութիւն...
- է. Աղօբ շաբաթի ատուրն—Սուրբ Երրորդութիւնն անբաժանելի...
8. Աղօբ զկնի հաղորդութեան—Հոգի Քրիստոսի, սրբեա՛ զիս...
9. Աղօբ առ Յիսուս—Ո՛վ բարի Յիսուս...
10. [Տաղ]—Անթիւ շարեօք անցա ես, |Մեղօք բանիւ մեղուցեալ եմ ես...
11. Տաղ Աստուածածնին առ խաչին ասացեալ—Ո՛վ իմ սիրեկան որդի,
| Սիրտս իմ այրեալ կսկծի...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

(Զ պրակի 11-րդ քերթի ա Էջ). Փա՛ռք... գրեցաւ բաղցրաճաշակ սուրբ Աղօթքս, որ է Խօսք Եփրեմի ընդ Աստուծոյ, ի յանապատն Հալիժոցու, ի դուռն Սուրբ Աստուածածնի, ձեռամբ... (անունը ջնջված և անընթեռնելի) ապաշխարողի, ի/ վայելումն քոյր Մարանին, յիշատակ իւրն // և ծնօղացն. ամէն:

Ձեռքս փրտի և հողանա,
Մոխիր, փոշի, զազախ դառնա,
Գիրս յիշատակ առ ձեզ մնա,
Յիշէք առ Տէր զծող սորա:

Աւարտեցաւ թվին ՌՃԼԹ (1690): Աղաչեմ ձեզ, ո՛վ սուրբ յաղօթողք, յիշէք զմեզ յաղօթս ձեր յորդոր, և դուք յիշեալ լիցիք առաջի Քրիստոսի. ամէն:

Գրիչ՝ Յովհաննէս: Ծաղկող՝ Առաքել: Մտացող՝ Աստուածատուր: Թերթ՝ 311 (թերթակալված չէ): Պրակ՝ 26 (Ա.—Պ)×12 (Պ 11): Նյութ՝ թուղթ: Մեծութիւն՝ 24,5×18: Գրութիւն՝ երկայուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 20: Կազմ՝ դրոշմազարդ շագանակագույն կաշի՝ դռնակով, միջուկը՝ տախտակ: Ա փեղկին մետաղի 5 խաչ (2-ը՝ ականակուռ, 1-ը՝ մակագրութեամբ) և 2 հմայիլ:

Պատառիկ—պահպանակ—Աւետարան Ղուկասու: ԺԱ.—ԺԲ դդ.: 1 (Ա.)+1 (Բ): Մագաղաթ, երկայուն, ուղղագիծ երկաթագիր, եզրահատված: Կարգալ՝ Բար «նոյնպէս արասցէ... որ Յովհաննայն» (Գ, 11—27): Աւր «եթէ անկեալ երկիր պագանիցես...դոր արարեր» (Գ, 7—23):

Մանրանկարչութիւն—Ավետում, Եղիսաբեթ և Մարիամ, Ծնունդ, Քրիստոսի լվացումը, Քառասնօրյա գալուստն, Հովհաննէս Մկրտիչ և Հիսուս, Մը-

կրթութիւն, Ղազարի հարութիւնը, Ծաղկազարդ, Քրիստոսի առականերից, Ունկվա, Խաչելութիւն, Յուզարեր կանայք, Քրիստոսի պատանումը, Պայծառակերպութիւն, Դժոխքի ավերումը, Համբարձում, Հոգեգալուստ, Վերջին դատաստան, Փողհարութիւն: Մաթեոս, Մարկոս, Ղուկաս, Հովհաննես և Պրոխորոն: Խորան՝ 7: Կիսախորան՝ 4: Լուսանցազարդեր և զարդագրեր: Գույներ՝ կարմիր, կապույտ, կանաչ, նարնջագույն, սև:

Վիճակ՝ բավարար: Տերունական նկարների ներկերը մասամբ թափված: Վերջին պրակից 1 թերթ ընկած: Կազմի 3 փականներից 1-ը պոկված:

Ծանոթ. Պատկանում է Ախալցխայի շրջանի Մեծ Պումաճ գյուղի բնակչուհի Նոյեմզար Ներսիսյանին (ծնվ. 1889 թ. Ախալքալաքի Լոմատուրց գյուղում), որը կտակել է իր աղջկան՝ նույն գյուղի բնակչուհի Սաթենիկ Լեոնի Գյումուշյանին: Ձեռագիրս ունեցել է ևս վեց «եղբայր», որոնք գտնվել են Ախալքալաքի և Ախալցխայի Մուղրութ, Ճալա (Չեչերեկ), Ճանճղա, Դամալա, Սուֆլիս, Փորթ Պամաճ գյուղերում: Ձեռագիրս տեսել է Մեսրոպ Տեր-Մովսիսյանը և առաջին էջում գրել՝ «ԺԵ դ., Մ. Մ.»:

ԲՈՎԱՆՑԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- ա. Համարաբառ կանոնք (Ա—Գ, Ե—Զ, Ժ, նաև՝ լուսանցային):
- բ. Աւետարան ըստ Մաթթէոսի:
- գ. Աւետարան ըստ Մարկոսի:
- դ. Աւետարան ըստ Ղուկասու:
- ե. Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

ա. (Հովհաննու Ավետարանի վերջում). Փա՛ռք փրկչին, յիշատակ գրչի՛ Յովանէս անարժ[անի]:

բ. (Փողհարութիւն նկարի տակ). Առաքել նկարաւղան աղաչեմ յիշել ի Տէր:

գ. (Մարկոսի Ավետարանի վերջում). Արդ, որք հանդիպիք այս աստուածային գանձուցս, յիշեսչիք ի մարբափայլ յաղաւթս ձեր զառ ի Հոգոյն Սրբոյ լցեալն՝ զԱստուածատուր քահանայն, որ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց: Եւ ունէր պակասութիւն՝ զցանկն և զնշանագիրն, և սա լցոյց զպակասումն սորա՛ ի վայելումն անձին իւրոյ, զոր Տէր Յիսուս վայելիալ տացէ յերկար ամաւք. ամէն:

2. Հետագայի

ա. (Մարկոսի Ավետարանի սկզբում, Ժէ դ.). Սառային հոգուն ԻԱ (21) ստակն. յիշեցէք:

բ. (Մարկոսի Ավետարանի վերջում, Ժէ դ.). Աստուած ողորմի Մովիկին հոգոյն բշ—ես (այսպես):

գ. (Յովհաննու Ավետարանի վերջում, կարմրագիր, Ժէ դ.). Աստուածային գանձիս փափ[ագ]էր սիրտ իմ, սուրբ Աւետարանիս փափագ առ ես սուտա-

նուն քահանայ Կարայպետ ի յարդար վաստակոց, սուրբ Աւետարանս առի ի յիշատակ ինձ մեղուցելուս և ծնաւդաց իմոց և զաւակաց իմոց՝ Պետրոսի և Քարենոսի: Աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սուրբ Աւետար[ան]իս, զմեզ յիշման արժան աչոնեք, Աստուած ինքն[ւ]լաւ զիտէ, որ այլ որ յիշատակ ի վերայ աշխարհի չէ ունիմ ես: Երես անգեալ աղաչեմ զսուրբ քահանայքա, որ զմեզ յիշման արժանի աչոնէք: Ո՛վ զմեզ յիշէ, Աստուած զինքն յիշէ յիւր միւսանգամ զալուստն, զինքն յիշէ, որ է յուս ամենեցուն. ամէն:

24

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

(Կրկնագիր)

Ուխտեց քաղաք (Տայք)

ՁԼԹ—1490

Գրիչ՝ Մելքիսէթ երէց: Կազմող՝ Յակոբ Արաբկիրցի, Վարդ[ա]ն երէց. Ստացող՝ Սարգիս քհն: Թեր՝ 280—5 (թուիչք՝ 6, 7, 50, 78, 202). շարված 83բ—84բ, 130բ—131բ, 213բ—278բ: Պրակ՝ Ա—ԼԵ×8 (Ա, Բ, Իէ 7, ԼԵ 6): Նյութ՝ մագաղաթ, կոշտ: Մեծութուն՝ 27×19,5: Գրութուն՝ երկսյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 20—23: Կազմ՝ գրոշմազարդ շաքանակագույն կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ կապույտ կտավ, դոնակով: Մետաղե զարդերը հանված, 3 փականներն ու ելուստները բնկած:

Մանրանկարչութիւն—Կիսախորան՝ 2ա, 85ա, 132ա, 214ա: Լուսանցազարդ՝ բուսական, տաճար: Զարդագիր՝ հանգուցագիր: Գույներ՝ կանաչ կապույտ, դեղին, դարչնագույն:

Վիճակ՝ բավարար: Որոշ թերթեր կտրված-հանված:

Ծանոթ. Պատկանում է Ախալցխայի շրջանի Փոքր Պամաճ գյուղի բնակիչ Տերտերանց Աղասի Սահակյանին: Տիրոջ բարեհաճութեամբ, ձեռագիրը 1976 թ. սեպտեմբերին բերվել է Մատենադարան, ախտահանվել, վերանորոգվել և կրկին վերադարձվել: Ձեռագիրս տեսել է Մեսրոպ Տեր-Մովսիսյանը և 1ա էջում գրել՝ «ՁԼԹ—1490. Մ. Մ.»:

ԲՈՎԱՆԳԱՌԻԹՅՈՒՆ

Ձեռագիրս կրկնագիր է:

1. Հինը՝ երկսյուն բոլորագիծ երկաթագրով գրված Ավետարան է, հավանաբար Ժ—ԺԱ դդ.: Լուսանցքներում կան գլխանիշ տառեր: Լվացված գրութունն՝ բնթեռնելի:

2. Նորը՝

ա. 2ա—83ա Աւետարան ըստ Մատթէոսի:

բ. 85ա—130ա Աւետարան ըստ Մատթէոսի(=Մարկոսի):

գ. 132ա—213ա [Աւետարան ըստ Գովհասու]:

դ. 214ա—276ա [Աւետարան ըստ Յովհաննու]:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

1. Գրչի

ա. 276բ. Փա՛ռք... || (277ա) Արդ, այսմ անմահական բմպելո եւ անգիտ մարգարտիս եւ ամենագով արիւնակիս փափարաղ եղեալ սրբասէր քահանայն Սարգիս եւ ետ գաղափարել զսա յիշատակ իւր եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց, ի ժամանակս վերջինս, ի թուականութիւնս Հաոց ՋԼԹ (1490), ի դաւաոս Տաոց, ի քաղաքս Ուխտեց, առ դռան Սուրբ Կառապետիս եւ || (277բ) այլ սրբոցս, որ աստ կան հաւարեալ: Այլ աղաչեմ ամենայն, որք ընթեռնուր զսուրբ Աւետարանս, լի սրտիւ ողորմի ասացէք Տէր Սարգ[ս]ին, եւ հարն՝ Գարիին, եւ մարն՝ Խէրխարունի, եւ եղբարձն, եւ հարսներոյն, եւ փցուն զրչիս՝ սուտանուն իրիցուս Մէլփիսէքիս, եւ Աստուած զձեր մեղքն ոչ յիշէ:

բ. 1ա. Քրիստոս Աստուած, Տէր Յիսուս, տո՛ւր կարողութիւն ինձ հասանել յաւարտ:

2. Հետագայի

ա. 277բ (ԺԵ—ԺԶ դդ.). Վերջին ստացող սուրբ Աւետարանիս Կիրակոսն եւ զիւր կողակիցն՝ Մխմուրին, որդոյն՝ Խաչատուրին, Պետրոսին, Թումանին, եւ կազմող սորա՛ յԱռապիւեցի Յակոբ եւ Վարդ[ա]յն երէցն:

բ. 1ա. Թվին ՌՃՀԸ (1729) ասրելի Ժ (10) օրն շահն էկաւ յեջմիածին, Ե (5) օր կացաւ, դարձաւ զնաց:

գ 1ա. Թվին ՌՃՀԸ (1729-ին), մարտի Ժ (10)-ին ես՝ Ասատուրի որդի, ես անառժան Տէր Ունանէս քահանայ զորշմեցայ Աստուծոյ:

դ. 1ա. (1729). Յիշատակ է սուրբ Ավետարանքս Ասատուրին, ի[ւր] որդուն՝ Պետրոսին, Կիրակոսին, Համպարին եւ Տէր Յունանին:

ե. 1ա. Թվին ՌՃՁԳ (1735)-ին էկաւ Թամագն յերէվան յունիսի ԺԳ (14) օրն, կովեցաւ Ավտուլայ փաշի հետ, կոտորեցի Ավտուլայ փաշին, էնոր հետեվ բերդերն ըռահի տվին, դուս էլ Օսմանլուն է:

զ. 1ա. Թվին ՌՃՁԵ (1736)-ին, որ մահն ընկաւ յերէվան, մինչեւ Զ (6) ամիսն ջառգեց, էնոր հետեվ Աստուծոյ ողորմութիւն հասաւ խըլսսաք ի մահէն:

է. 1բ. Թվին ՌՃՂԳ (1745) Թամաս եկաւ Երէվան, Յէկան փաշան կօտորվեցաւ, օսմանլուն փախան, բազում մարդիք գերի արաւ:

բ. 1բ. Թվին ՌԲՃ եօթանասնուն եւ ինն (1830) ուռումն էկաւ, Կարնոյ քաղաքն առ, մէկ տարի նստաւ. Ա (1) տարվան յետեւ բօվանդակ քաղաք եւ երկիր վերուց, իւր հետեւ բերեց լցուց Ախրլցըխայ, Չլուր, Չաւախէք, երկիրն ամենայն լցուց: Աստուած այսպէս էր կամեցել, օսմանին ձեռացէն մեզ աղայտեց: Աստուած Հայոց թագաւորին կիանք տայ. ամէն:

Ես, անարժան Տէր Սահակս գրեցի: Ով որ կարգալով զմեզ յիշէ, մէկ Հայր մեղայիւ զմեզ յիշէ, Աստուած իւր մեղքն չիշէ:

Գիրս մնայ, ձեռս զնայ,

Մատունքս ամէն ի հող դառնայ:

Աստուած իւր տեսութեանն արժան առնէ: Բաւ է:

բ. 277բ (ժԸ դ.). Իրիցակին Սայխուլբան:

ժ. 277բ (ժԸ դ.). Եւ ալ վերջի ըստացողի Յակոբին, կողակուն՝ Անաին, իգրթոն՝ Աւետիսին, եւ ծնողաց՝ Համպարի, եւ մօրն՝ Գուլլատին, յԱրզուխանին, Վարդխարու[ն]ին, զարմից եւ զաւակաց նոցին մէկ Հա]յ[ր մեղախ յիշէք, յիշեալ լիշի[ք] առաջ[ի] Աստուծոյ, ամէն:

ժա. 277բ. Օվ ոք այս սուրբ Աւետաւան ծախէ, պատիշն Յոթաէ եւ Կայէն առցէ. ամէն: Տվի յիշատակ Վերբեղ Սուրբ Աստուածածին թվին ՌՃՄԾ (1751):

ժբ. 278ա. Պա[տ]ճառ ազատութեան սուրբ Աւետարանին ի ձեռացէ անհաւատից մեղաւոր եւ անառժան, գծուց Տէր Գրիգորս եւ Յակոբս մէկ Հայր մեղայի յիշէք, յիշեալ լիշի[ք] յառաջի Աստուծոյ, ամէն:

ժգ. 279ա. ||| Շողակաթ ||| կիրայկի, Հոգէզալուստ, մայիս 10:

ժդ. 279ա. 1857 հուլիսի 15, օրըն կիրայկի, Վարբէվառ Ղազարոս ծնաւ: Տանուտէրն Այծեղջուրն էր, այն տիրոջն:

ժե. 279ա. Հազար ութ հարուր 4-ինկին (1865), ունվար ամսոյ մէկին Մարինոս ծնաւ:

ժզ. 279ա. 1867-ին օգոստոս ամսոյ 28-ին Սահակ ծնաւ: Աստուած բարի վայելում տա. ամէն:

ժէ. 279ա. 1869 (1869)-ին սեկտեմբ[ե]րի 15 (15) Արէֆնազան ծնաւ, Մինաս |||

ժր. 279ա. Կէ տան եւ ութակին (1868 թ.),

Ամսեան մետաւանին,
Որո՞մ գրեցաւ օգոստոսին...
Աստուածութիւնըն յաշողեաց,
Փափաքանօք հայրըն խնդրեաց
Ի վեհապետ սրբազանէ՛
Սայրիսք անուն վարդապետէ,
Մարկավարկութիւն տիրացուին,
Եվ շնորհեաց զուրար նորին:
Փա՛ռք, գոհութիւն պարճեողին,
Արժանացուց Ռհաննեսին:

ժք. 279ա. Ի թիւն հազար ութ հարուր վացրնըմէկին (1861) եւ ունվարի բսանին տիրացու Ռհանէս ուրարակիր եւ քահանայու Պաման գիւղի, շառավիղ Տէր Սահակին որդի Մինասեան առ Աստուած փոխեցաւ:

ի. 279բ. Հազար երեք հարուր տասնըշորին (1865), ունիսի տասնըմէկին, օրըն շափաթ, Միւսեանն առ Աստուած փոխեցաւ, Միքայելին մայրն:

իա. 279բ. Ուրարակիր Ղազարոս տիրացու Յովհաննեսեան Տէր Սահակեան ծառանալ է Փոքր Պաման գեղջ Սուրբ Խաչ յեկեղեցոջ ընդ Կարապետ քահանայի, Տէր Մարտիրոսին առեալ է զուրարակրութիւնն ի սրբազան Թաղէսու կախակոպոսէ 1876 թուին, ի 6-ն ապրիլ ամսոյ: Ուսեալ է զուսումն ի Վարդանեան հոգևոր դպրոցին յԱխալցխա քաղաքին, ունի զվկայագիր ուսման իւրեանց:

իբ. Մերունի տիրացու Մինասս կտու զխրնդիրն սարկաւարգութեան Ղազարու Տէր-Սահակեանց 1877 թիւին 25-ն նոյեմբերի:

իգ. 279բ. 1878 թիւին ի 20-ն մայիսի առ Աստուած փոխեցաւ Մովսէս Ալէքսանեանը, Նագօն ալ 85 օր առաջ:

իդ. 280ա. Հազար ութ հարուր եօթանասունըրորս (1874) ամի ի տասն մարտի, օրն Դատաւորի կիրակին քառասներորդ պարբի եղև օծումն Բարդուղիմէոս քահանայի Տէր Նահապետեանց զարմի:

իե. 280ա. Եղև օծումն Տէր Գեորգայ Սահակեանց,

Օծեաց Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սահիբեանց,
 Որ կոչեցաւ ի կարգ քահանայ սրբութեանցն
 Չեռամբն արհի Վարդանայ Վարդանեանց:
 Օծեալ եկեղեցւոյ կոչեալ է ի Սուրբ Նշան
 [Հ]ընումն կոչեալ էր ի լեառն Սուրբ Նշան,
 Եղև քրիստոնէիցս ի բազմանշան.
 Ընդհանուր եկեղեցին ունի եօթը նշան:
 Օրուա համարն էր առաջին ամսոյ տասին,
 Հազար ութը հարուր եօթանասունըրորսն (1879),
 Եղև տնօրէնական օրն շաբաթին
 Աստուած կարողութիւն տայ նորընծային:
 Աստուած վայելումն տայ իւր ծառային,
 Տալցէ փափագողաց ըզսէրն արժանի,
 Սրբութեամբ և պահօք սէրն է գովելի,
 Բայց մեղաւոր մարդ ևս գիտեմ կ'ապտակի:
 Գրեցաւ ձեռամբն ուրարակիր Ղազարէ,
 Ուսեալ է ի Վարդանանց հօգէոր զպրոցէ,
 ||||| փոքր համառօտ և սակաւ է,
 ||||| յանարժանէ.
 ||||| Սահակեանց:

իգ. 280ա. ||| վեցին ||| դ մտուն քսանըութին հայր իմն Տէր Սահակ Տէր-Գրիգորեան առ Աստուած փոխեցաւ:

իէ. 280ա. Հազար ութը հարիւր ունցուներկուսին (1882), փետրվարի քսան և վեցին, քառասներորդացի մեծ պահքին առ Աստուած փոխեցաւ Մարիամ Տէր-Ղազարոսեանցը:

իբ. 280բ. Հասարակ խօսքով, յուշիմ մտքով էր սոյն մարդ,
 Կարնից գաղթած՝ Պաման գիւղիս դարձաւ զարդ.
 Հայրոյր ամաց ծեր հասակովն պահպանեց
 Եկեղեցի, թէ ժողովուրդ, տան էրէց,
 Իսկ ի վերջոյ սոյն կենակցի հետ ննջածս,
 Տէր Սահակի որդի Մինասն էր յիշածս:

1882:

իբ. 280բ. Այ այս տապանի տքնի յակն դահանակ
 Արի երէցն հայոց զգօն տէր է Սահակ,
 Եօթանասունմէկ ամ սա քահանա էր,

Հարիւր քսան ամաց առ հարսն աւելաւ,
 Եթող իւր յիշատակ գովելի համբաւ:
 Արդ, աստ հանդիպիք, բարի մաղթեցէք,
 Զփափագ սրտի իմոյ այսու աուցէք:

18 $\frac{8}{28}$ 46:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ

№	Բովանդակութիւն	Ժամանակ	Վար	Գրիչ	Մողկող	Ստացող	Հասցե
1	Տողարան	ԺԸ/ժԹ	—	—	—	—	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
2	Հմայիլ	ժԵ	—	—	—	Գրիգոր	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
3	Հմայիլ	1707	Թաղ (Շատախ)	Ստեփանոս	—	Արօ	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
4	Հմայիլ	ժԸ	—	—	—	Յարութիւն	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
5	Ուրբաթադիրք	ժԷ	Բատականց	Ստեփանոս	—	Յովհաննէս	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
6	Սաղմոսարան	ժԵ	—	Գրիգորիս	—	—	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
7	Ուրբաթադիրք	1730	—	—	—	—	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
8	Ուրբաթադիրք	ժԷ/ժԸ	—	—	—	—	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
9	Նոր կտակարան	ժԳ	—	—	—	—	Երևան, Ե. Գ. Ալոյան
10	Հմայիլ	ժԸ	—	—	—	Մաղաբխա	Նուխի, Վ. Ս. Մուրադյան
11	Աւետարան	1660	Արզրուժ	—	—	Աւետիս	Սարահարթ, Շաշու, տատ
12	Աւետարան	ժԵ	—	—	—	—	Ջրատատ, Խ. Ա. Մինասյան
13	Աւետարան	1449	Աղթամար	Գրիգոր	Գրիգոր	Մկրտիչ	Հրազդան, Վ. Հ. Բեգլարյան
14	Աւետարան	1661	Գրնդրանց	Վարդան	—	Մելիսեօնի	Կաբաժաձոր, Գ. Ս. Գրիգորյան
15	Սաղմոսարան	1635	Եղիազարու վանք	Կարապետ եղս.	—	Մխիթար	Երևան, Ս. Ս. Մելիք-Խարախիլյան
16	Աւետարան	1583	Յոնանաձոր	Ովանէս	Ղուկաս	Մերկայձան	Մեծամոր, Ա. Ազաջանյան
17	Աւետարան	1469	Գորի	Գրիգոր	—	—	Արթիկ, Տ. Հակոբյան
18	Աւետարան	1568	Տաթև	Յովաննէս	Մարկոս	—	Արթիկ, Տ. Հակոբյան
19	Աւետարան	1561	—	Թորոս	—	—	Արթիկ, Տ. Հակոբյան
20	Մաշտոց	ժԶ	—	Երև	—	—	Մեծ Մանթաշ, Ա. Տերտերյան
21	Աւետարան	1470	Ս. Յոնան	—	—	Աբել	Ապարան, Գ. Բոչարյան
22	Աղօթադիրք	1690	Հալիձոր	Յովհաննէս	—	Մարխան	Մեծ Պաման, Ն. Ներսիսյան
23	Աւետարան	ժԵ	—	Մելիսեօնի	Առաքել	—	Փոքր Պաման, Ա. Սահակյան
24	Աւետարան	1490	Ուխտեց	—	—	Սարգիս	—